

OVER TAAL

- 59** Interview
Gerd de Ley over aforismen of wijsheden in korte woorden - Bruno Comer
- 62** Taalwerk
'Een aantal mensen zegt/zeggen ...' Over de invloed van leeftijdsverschil bij een oud grammaticaal probleem - Koen Duerinck
- 65** Taalkronkels
Taalverwarring op zijn Zweeds - Evie Coussé
- 66** Idioom & Co
Over vervangende koppelwerkwoorden - Albert Oosterhof
- 68** Broodje taal
Samen sterk! Schrijven in teamverband - Linde Van de Walle
- 70** Interview
Ann Van Steenkiste: van vertaler tot communicatiespecialist - Laetitia Gérard en Jill Santy
- 73** Taalwerk
Van overgeneralisatie naar dialectverandering - Kathy Rys
- 76** Dossier
Waarom schrijven juristen zo moeilijk? - Bruno Comer
- 79** Te boek
Handleidingen interviewen - Filip Devos
Academisch schrijven: het belang van het goede voorbeeld - Albert Oosterhof
- 83** Column
Waar moet dat naartoe? - Hugo Brouckaert
- 84** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Jaargang 48, nr. 3, mei-juni 2009

Interview

Gerd de Ley over aforismen of wijsheden in korte woorden

BRUNO COMER

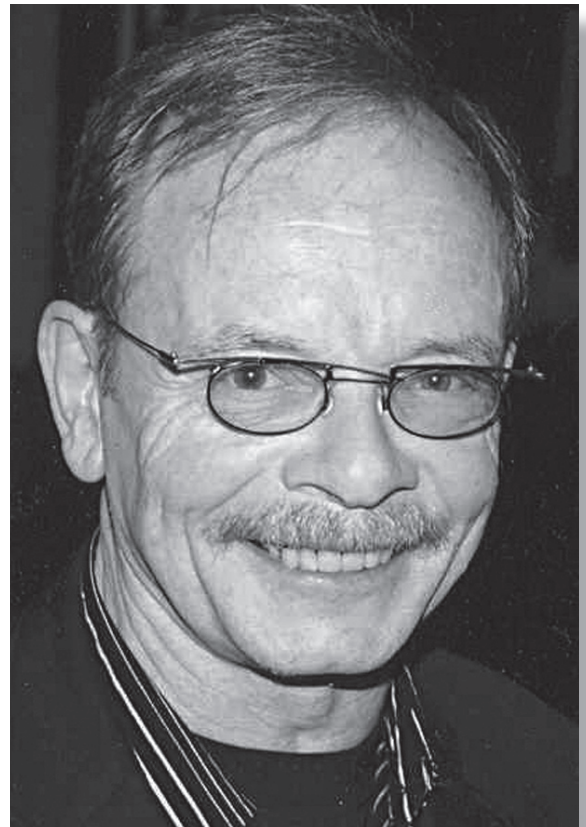
'Een aforisme bevindt zich midden in de driehoek waarvan de uiteinden de filosofie, de poëzie en het cabaret zijn.' Gerd de Ley weet waarover hij spreekt, want niemand beschikt over een grotere collectie aforismen en citaten dan hijzelf. Deze Gentenaar, die al sinds jaar en dag in Antwerpen woont, beschouwt aforismen als een afzonderlijk literair genre. 'Er bestaat toch iets als miniatuurkunst', argumenteert hij. 'Veel wijsheid ligt in korte woorden besloten', zei Sophokles al.

Aforismen zijn zeer functioneel in de literatuur en in de kunst. Ze lenen zich bijvoorbeeld gemakkelijk tot samenwerking met andere kunstvormen, zoals karikaturen. Ze zijn een bron van onze kennis van het verleden en kunnen vlot mondeling overgeleverd worden. De beste overleven de tand des tijds. Stel je de geschiedenis van de oudheid maar voor zonder de talloze puntige uitspraken die deze periode heeft opgeleverd.

Castreren?

Toch kunnen die troeven niet altijd overtuigen. Volgens sommige auteurs, zoals Gerard Walschap, kan het aforisme nooit een apart literair genre zijn. En Victor Hugo verbood zijn erfgenamen om bloemlezingen of selecties, zoals citaten, toe te staan. Keuzes maken uit het werk van een schrijver is hetzelfde als hem castreren, vond hij. 'L'eunuque est un homme dans lequel on a choisi.'

Stellen deze critici zich niet te streng op? Niet elke dag heb je zin in een rijkelijke maaltijd. Soms stel je je tevreden met hapjes en borrelnootjes. Zo is het ook met onze leeslust. Natuurlijk moet je eens tijd maken voor

Het verdriet van België, voor *De naam van de roos* of voor *Schuld en boete*. Maar te hoge verlangens verlammen, de geest heeft ook lichtere kost nodig. Aforismen en citaten zijn dan een boeiend alternatief. Ze leveren een spiegel van de 'grote' literatuur op; dat wil zeggen een vat vol tegenstrijdigheden: flitsend intelligent en boers, fijnzinnig en brutaal, leep en lief, vol scherts en ernst, verlicht gevoelig en dierlijk koud en wreed, scabreus, geëngageerd of anarchistisch. Sommige trappen op zere tenen, andere charmeren.

Eindeloos genieten

Dat zijn allemaal redenen voor Gerd de Ley om zich volop op citaten en aforismen toe te leggen. Die speurtocht is voor hem een manier om eindeloos te genieten

van al wat de mensheid aan diepzinnige, snedige, grappige levenswijsheden heeft voortgebracht.

De resultaten lieten niet op zich wachten. Onze gesprekspartner gaf al 350 publicaties uit, waarvan 280 met citaten en aforismen te maken hebben. Zijn verzameling bevat 60 000 stuks en die is de bron voor *Het grootste citatenboek ter wereld*, dat in april bij Uitgeverij Lannoo verscheen en het magnum opus is van deze auteur, die dit jaar 65 wordt. Samen met David Potter vertaalde hij duizenden aforismen, citaten en spreekwoorden in het Engels en dat resulteerde in diverse Amerikaanse en Engelse uitgaven.

‘Zonder de hulp van mijn vrouw en mijn dochters zou het me nooit gelukt zijn om dit alles bijeen te krijgen’, zegt hij. ‘Op het vlak van lectuur heeft iedereen zijn eigen smaak en mijn gezinsleden hebben het deel van de boekenberg voor hun rekening genomen dat het best bij hen paste.’

Gerd de Ley, 65

Naar aanleiding van zijn vijfenzestigste verjaardag publiceerde Gerd de Ley een boekje met 65 aforismen. Een greep eruit:

Er zijn meer onderwerpen om over te zwijgen dan over te praten.

Je bent je kinderen een veilige toekomst verschuldigd, maar ook een behoorlijk verleden.

Sommige mensen geven alleen maar kritiek op zichzelf ten einde tegengesproken te worden.

Het leven is een korte periode tussen twee stadia van incon-tinentie.

De hofleverancier: ‘de koning is klant’.

Alle wegen leiden naar het kerkhof.

Vrouwelijk spreekwoord: onbemand is onbemind.

De zin van het leven eindigt op een punt en soms op een uit-roepteken, maar voor de meeste mensen op een vraagteken.

Oorlogstijd: heel de tijd wonden.

Frappante zinnen

Toen Gerd zestien was, schakelde hij onder lichte vaderlijke dwang over van *Arendsoog* naar de romans van Elsschot en Claes. Bij de lectuur onderlijnde hij de meest frappante zinnen. Hij vond dat een mooie manier om het boek te savoureren. Enkele jaren later

publiceerde hij zijn vondsten in een reclameblad dat tussen de verkoopaanbiedingen en vacatures een rubriek *de citaten van de maand* had ingelast.

Dit was het begin van een levenslange passie die Gerd de Ley combineerde met een drukke toneelactiviteit.

Een citatenboek is een brok cultuur: je leert er de rijkdom van zowel taal als geschiedenis uit kennen.

In het begin van zijn loopbaan gaf hij les in Herentals. De dagelijkse treinreis gaf hem de gelegenheid om veel te lezen. En hij had een kluns van een directeur die hem steevast een lesrooster bezorgde met veel springuren. Die bracht Gerd dan maar al lezend door.

De zoektocht naar de spitse uitspraak vraagt niet alleen veel observatievermogen en inspiratie, maar ook een nauwgezette administratie, want een citatenboek is waard wat zijn register waard is. De samenstelling ervan is een echt monnikenwerk. ‘Een citatenboek heeft twee gezichten’, vindt Gerd. ‘Als je het doorbladert, verkrijg je een overzicht van wat bekende en minder bekende politici en dichters, veldheren en cabaretiers, romanciers en zakenlui aan korte gezegden geproduceerd hebben. Eén citaat zegt soms al heel veel over een auteur. Een mens is zoals hij zich uitdrukt. Een citatenboek is dus een brok cultuur: je leert er de rijkdom uit kennen van zowel taal als geschiedenis. Maar tegelijkertijd werkt het als een telefoongids. Via de index kom je te weten tot welke beschouwingen liefde en leven, geld en vrede of God en oorlog allemaal geleid hebben.’

Uit het dagelijkse leven

De computer is een enorm hulpmiddel bij de samenstelling van een citatenboek. Voor 1988 hield Gerd alles op steekkaarten bij. ‘Als een uitgever toen een kalender met foto’s van katten op de markt bracht en mij vroeg daarvoor vijftig pittige citaten te leveren, was ik een week zoet met die opdracht. Nu gaat dat alles veel sneller, maar mijn opdrachtgevers zijn ook veeleisender geworden.’

Gerd concentreert zich op uitspraken die op zichzelf staan, waar er geen extra uitleg vereist is om ze te begrijpen. Hij zoekt zowel naar citaten die deel uitmaken van een langere tekst, als naar aforismen die de auteur speciaal heeft bedacht. ‘Er zijn auteurs die teksten schrijven waaruit je gemakkelijk een zinnetje kunt lichten. Bij stukken van andere, even goede auteurs lukt dat veel minder goed. Hun rake observatie kun je moeilijk los zien van de context waarin de schrijver ze geplaatst heeft. Je haalt veel gemakkelijker bruikbare uitspraken uit het toneel of de reclame dan uit wetenschappelijke traktaten. Dat wil daarom niet zeggen dat dit laatste geen hoogstaande lectuur is.’

Zelf schrijft Gerd de Ley ook aforismen. ‘Er zijn immers mensen die zeggen dat boeken met aforismen samenstellen géén creatieve bezigheid is. Dus ging ik er stiekem zelf bedenken. Soms komen die in een oogwenk tot stand, in een zatte bui bij manier van spreken’. ‘Ik herinner me de bloemist wiens vrouw keef dat hij te laat thuis kwam en als koket antwoord kreeg: “Een vent moet niet veel thuis zijn. Maar als hij thuis is, moet hij een vent zijn.” Zo zie je maar dat het dagelijks leven een rijke bron van aforismen is.’ Maar zo’n vondst is zeldzaam. Een aforisme is heel dikwijls de vrucht van urenlang gepieker over de juiste formulering die na veel gezwoeg tot stand komt, met vallen en opstaan, met schrijven en schrappen. De kunst eist van de kunstenaar geen talent, maar werken. ‘Bovendien zit je voortdurend met de vraag of je onbewust geen ander aforisme kopieert’, merkt Gerd daarbij op. ‘Als ik iets uit mijn aforistische duim gezogen heb, ga ik altijd de oorspronkelijkheid ervan na. En natuurlijk, met eigen aforismen treed je open en bloot naar voren, terwijl je met uitspraken en gedachten van anderen jezelf nog wat kunt verbergen.’

Enkele pareltjes van Stanislaw Jerzy Lec: ‘Nog is Polen niet verloren’ (titel van het Poolse volkslied)

Het hele leven is ongezond. Wie leeft, sterft.
De klantenkring van de dood sterft niet uit.
Ga met je tijd mee, maar kom af en toe eens terug.
Ik zou veel dingen begrepen hebben, als men me ze niet had uitgelegd.
Om bij de bron te komen, moet men tegen de stroom in zwemmen.
Sommigen leven met zo’n verbazingwekkende routine, dat je nauwelijks kan geloven dat ze voor de eerste keer leven.
Dikke mensen leven korter, maar zitten langer aan tafel.
Spaar voetstukken als je standbeelden omverwerpt. Je kan ze misschien nog gebruiken.
Zaag de tak waar je op zit niet door, tenzij men je eraan op wil hangen.

Vorm van verweer

Volgens Gerd zijn de Polen de meesters in het aforisme. ‘Ze zijn een volk dat enorm veel onderdrukking heeft gekend’, legt hij uit. ‘Een aforisme was een manier om zich toch nog te uiten, de enige vorm van verweer. Voor één zinnetje raak je niet zo vlug in de gevangenis.’ Vooral Stanislaw Jerzy Lec (1909-1966) liet een schat aan aforismen na. Hij maakte op een onvolprezen manier reclame

voor zijn eigen vak met het gezegde: ‘Van de meeste boeken blijven alleen de citaten over. Dan is het toch beter van meet af aan alleen de citaten neer te schrijven.’ Maar niet alleen de Polen zijn aforisten. Je vindt ze in alle talen. De Fransen, bijvoorbeeld, zijn apetrots op de vele ‘maximes’ die hun taal opgeleverd heeft.’

Sommige citaten en aforismen zijn zo krachtig dat ze uitgroeien tot heuse spreekwoorden en even lang zullen bestaan als de taal zelf. De reputatie van onze gesprekspartner als aforist is intussen tot in de hogere regionen van het Belgenland doorgedrongen. Als

Een mens is zoals
hij zich uitdrukt.

Mark Eyskens een spits aforisme formuleert, zegt hij er dikwijls bij dat hij het zelf gemaakt heeft en het er geen is dat van Gerd de Ley komt.

Bescheiden product

Gerd vertelt de anekdote als een van de vele geneugten die zijn speurwerk hem heeft opgeleverd. Als aforist levert hij een bescheiden product: een aperitiefje, waar je met korte teugjes van kunt genieten. Hij moet dus met weinig tevreden zijn als beloning: een grijns of een glimlach van erkenning mag hij al als een applaus rekenen.

Maar vele kleintjes maken een groot. Een citatenboek is van onschatbaar nut voor iedere taalgebruiker. Talloze schrijvers van toespraken, voorwoordjes en alle mogelijke andere teksten blade- ren er iedere dag verwoed in en vinden er dikwijls een oplossing in voor hun probleem.

En dan hoeft je de uitspraken niet noodzakelijk letterlijk te nemen. Ze kunnen ook een inspiratiebron zijn die je taalgebruik verrijkt. Een citatenboek raadplegen is brainstormen met jezelf. Je hoeft niet altijd de uitspraak echt in je tekst te gebruiken, je kunt er ook een stukje uitlichten, haar parafseren of tegenspreken. De idee die je eruit pikt, kan je op een schitterende inval brengen. Op die manier wordt het citatenboek een onmisbaar werkinstrument voor al wie creatief met taal wil werken. ‘Reden waarom mijn boeken misschien geen bestsellers zijn, maar wel steadysellers’, glimlacht Gerd.

Gerd de Ley, *Het grootste citatenboek ter wereld*. Tiel: Lannoo, 2009, ISBN 978 90 20 98313 5, 1208 blz., 39,95 euro. Zie ook: www.grootstecitatenboek.be.

'Een aantal mensen zegt/zeggen ...' Over de invloed van leeftijdsverschil bij een oud grammaticaal probleem

KOEN DUERINCK

Sommige grammaticale problemen kunnen zelfs de meest doorgewinterde taalgebruiker doen aarzelen. In dit artikel bespreek ik een van die hardnekkige twijfelgevallen: het getal van de persoonsvorm na een onderwerp met daarin een hoeveelheidsaanduidend substantief. Ik heb onderzocht of oude taalgebruikers daar anders mee omgaan dan jonge.

Het probleem afgebakend

Voordat ik mijn onderzoek toelicht, geef ik een voorbeeldzin ter verduidelijking van het fenomeen:

Een aantal supporters volgde/volgden de wedstrijd.

Het onderwerp van deze zin is *een aantal supporters*. Die woordgroep bevat twee substantieven: *aantal* en *supporters*. Het eerste substantief (*aantal*) is de hoeveelheidsaanduiding en staat in het enkelvoud. Het tweede substantief (*supporters*) staat in het meervoud. Het probleem is nu duidelijk: welk van die twee substantieven moet de persoonsvorm volgen? Of anders gezegd: welk substantief is ondergeschikt aan het andere? Is *aantal* bepaling bij de kern *supporters* of is het net omgekeerd? U zult merken dat die vraag helemaal niet zo gemakkelijk te beantwoorden is.

Op basis van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS) is het mogelijk om nauwkeuriger te bepalen in welke gevallen het probleem zich voordoet. Daar staat namelijk dat er niet alleen twijfel is bij *aantal* maar ook bij andere telwoorden op *-tal*. De onderstaande zin maakt dat duidelijk:

Een drietal koppels danst/dansen de samba.

Ook bij onbepaalde hoeveelheden is er onduidelijkheid volgens de ANS. Ze noemt in dat verband de woorden *aantal*, *hand(je)vol*, *hoop*, *massa* en *reeks*. Hieronder is een voorbeeldzin:

Een hoop dokters zocht/zochten naar de remedie.

Verder treedt het probleem alleen bij het onbepaalde lidwoord (*een*) op. Als je dat vervangt door een bepaald lidwoord (*de* of *het*), blijft er nog maar één mogelijkheid over:

Het aantal winnaars was/*waren verrassend.

Het effect kan ook verdwijnen door het toevoegen van woorden aan de zin. De ANS geeft hier de woordgroep *een voor een* en het werkwoord *binnendruppelen* als voorbeelden. Die woorden nemen de dubbelzinnigheid van de zin weg, omdat hun betekenis impliceert dat de handeling niet in één keer gebeurt. Om die reden kunnen ze alleen maar een persoonsvorm in het meervoud bij zich hebben:

In de loop van het semester *druppelde/druppelden een reeks nieuwelingen de opleiding binnen.

Het werkwoord *binnendruppelen* impliceert dat de nieuwelingen niet allemaal tegelijk de opleiding binnenkomen. Vandaar dat hier een persoonsvorm in het meervoud vereist is. Bij *een voor een* is het effect precies hetzelfde: een interpretatie waarbij de hele groep de actie tegelijk uitvoert, wordt door het toevoegen van die woorden onmogelijk gemaakt.

Volgens het boekje

Ik ging in allerhande stijlguides en taalhandboeken op zoek naar een duidelijke regel om de keuze tussen een enkelvoudige en een meervoudige persoonsvorm in de moeilijkste gevallen te beslechten. Daarbij merkte ik al snel dat er helemaal geen eenduidige en algemeen aanvaarde regel voor deze kwestie voorhanden is.

In plaats van de verwachte consensus stelde ik grote verschillen tussen de geconsulteerde handboeken vast. Als de verschillende auteurs een vuistregel trachten te formuleren, blijken ze elkaar soms zelfs radicaal tegen te spreken. Samengevat vond ik bij een vergelijking van de standpunten drie groepen terug:

1. Ten eerste zijn er de voorstanders van de regel '(bijna) altijd meervoud'. Van den Eshof stelt bijvoorbeeld in een artikel in *Onze taal* dat dit, een aantal zeldzame gevallen niet te na gesproken, een waterdichte regel is.
2. Ten tweede hebben we het andere uiterste: de voorstanders van het enkelvoud. Tot die groep behoren onder anderen Klein en Visscher. Zij merken in hun bekende *Handboek verzorgd Nederlands* weliswaar op dat de meervoudige persoonsvorm velen acceptabel in de oren klinkt, maar toch spreken ze daarna duidelijk hun voorkeur voor het enkelvoud uit.
3. Het derde kamp bestaat uit een aantal 'gematigden', zoals Renkema of Houët. Zij nemen een tussenpositie in of beslissen helemaal niet. Houët beslecht de kwestie bijvoorbeeld door simpelweg op te merken dat beide vormen mogelijk zijn.

Je zou kunnen verwachten dat er, met het verstrijken van de tijd, een evolutie van streng naar permissief in de standpunten van de taalbeheersers zichtbaar wordt. Opmerkelijk genoeg is dat echter helemaal niet het geval. Klein en Visscher nemen bijvoorbeeld een zeer strikt standpunt in, terwijl hun werk toch uit 1996 dateert. Het omgekeerde is ook waar: de door mij geraadpleegde versie van het handboek van Renkema dateerde uit 1979 en toch wordt daarin vlotjes zowel enkelvoud als meervoud toegelaten.

Nog opvallender is echter de onenigheid over wat nu eigenlijk de trend is bij dit grammaticale vraagstuk. Enerzijds beweert Renkema dat de constructies met een persoonsvorm in het meervoud in het hedendaagse taalgebruik terrein winnen. Anderzijds stelt Van den Eshof onomwonden dat het enkelvoud al sinds de Statenvertaling van de Bijbel in 1637 in opkomst is. Deze meningen zijn compleet tegenovergesteld, en doen de vraag rijzen hoe het nu eigenlijk vandaag zit.

Een boeiende hypothese

Ook met betrekking tot die laatste vraag merken de auteurs van de ANS weer iets interessants op. Ze schrijven namelijk dat je verschil moet maken tussen wat acceptabel is voor jongeren en wat voor ouderen. Ze beweren dat zinnen met een meervoudige persoonsvorm minder aanvaardbaar zijn voor oudere taalgebruikers dan voor jongeren.

Deze stelling leek mij een bijzonder geschikte invalshoek voor een klein onderzoekje. Door middel van een steekproef probeerde ik om enig licht te werpen op deze moeilijke zaak. Ik hoopte op die manier op z'n minst een indruk te krijgen van de manier waarop Nederlandstaligen deze grammaticale kwestie vandaag afhandelen.

Bij mijn steekproef ging ik ervan uit dat ik op basis van de bewering in de ANS mocht verwachten dat oudere mensen, als ze zinnen met een meervoudige persoonsvorm minder acceptabel vinden, zelf ook een grotere neiging tot het gebruik van een enkelvoudige persoonsvorm zouden vertonen wanneer ze met 'twijfelzinnen' worden geconfronteerd.

Testopzet

Ik legde aan 40 proefpersonen een schriftelijke test voor. 20 personen waren 65 jaar of ouder. De 20 andere deelnemers waren allemaal jonger dan 21 jaar. Alle proefpersonen kwamen uit de gemeente Essen en omstreken.

De test bestond uit 15 zinnen, waarvan er 10 een 'twijfelonderwerp' ingebouwd kregen. Dat werd gevormd met woorden op *-tal* en met *hand(je)vol*, *hoop* en *massa*. Met elk van deze woorden maakte ik twee zinnen.

De 10 proefzinnen waren zo gekozen dat beide vormen grammaticaal juist waren. Zowel de vorm in het enkelvoud als die in het meervoud is mogelijk, zonder dat dit onwaarschijnlijke zinnen oplevert. De andere 5 zinnen zijn afleiders, waarbij volgens de grammatica's maar een van de twee voorgestelde mogelijkheden correct is. De andere mogelijkheid levert daar bijgevolg een grammaticaal onjuiste zin op.

Op het testformulier stond steeds de voorgedrukte zin met daarin de persoonsvorm in het enkelvoud en het meervoud. Ik vroeg de proefpersonen uitdrukkelijk om steeds een van de twee voorgestelde persoonsvormen volgens hun intuïtie te omcirkelen.

Resultaten van de steekproef

Na uitsluiting van de afleiders ziet het beeld er samengevat zo uit:

	Enkelvoud	Meervoud
Groep 1: ouderen	35	165
Groep 2: jongeren	107	93

Tabel 1: Samengevatte resultaten van de 10 proefzinnen per groep

Deze uitkomst is niet mis te verstaan: aan de verschillen tussen de resultaten van de twee testgroepen is onmiddellijk te zien dat er iets bijzonders aan de hand is. Het is bovendien zeer opvallend dat de teruggevonden tendens precies het omgekeerde is van wat ik, op basis van wat ik in de ANS las, had verwacht. Ik dacht namelijk dat ouderen meer naar het enkelvoud zouden neigen dan jongeren. Wanneer u de samenvattende tabel hierboven bekijkt, dan ziet u echter onmiddellijk dat ouderen in de geteste gevallen net opvallend méér voor een meervoudige persoonsvorm kiezen. Omgekeerd ziet u ook dat jongere mensen een duidelijke voorkeur vertonen voor de enkelvoudige persoonsvormen.

Ook de tabel met de afzonderlijke resultaten van de afleiders onder de testzinnen (zie hieronder) brengt onverwachte dingen aan het licht. Ik had verwacht dat de meeste proefpersonen bij deze zinnen de grammaticaregel wel zouden volgen, aangezien die maar één mogelijkheid toelaat. Ook hier was het werkelijke gedrag echter heel anders dan de grammatica's voorschrijven.

Er waren twee soorten afleiders. De eerste categorie bestond uit zinnen met een dwingend enkelvoud. Dat is volgens de ANS noodzakelijk omdat er een bepaald lidwoord (*het*) voor *aantal* staat. Bij alle drie de zinnen van deze soort zondigden veel meer ouderen dan jongeren tegen deze regel! De tweede categorie van afleiders vereiste, vanwege de betekenis van de gebruikte woorden (*een voor een, binnendruppelen*), steeds een meervoudige persoonsvorm. Bij de twee zinnen van die soort gaan de resultaten van de jongeren en de ouderen veel meer gelijk op: ze maken ongeveer evenveel fouten.

		Groep 1: ouderen		Groep 2: jongeren	
		EV	MV	EV	MV
Afleiders: soort 1	Zin 1	12	8	19	1
	Zin 2	10	10	17	3
	Zin 3	14	6	19	1
Afleiders: soort 2	Zin 1	4	16	7	13
	Zin 2	8	12	6	14

Tabel 2: Afzonderlijke resultaten van de afleiders

Natuurlijk ben ik me ervan bewust dat de hiervóór besproken resultaten bij de afleiders veel te klein zijn om er veel uit te kunnen besluiten. Toch wilde ik ze graag voorstellen, omdat de resultaten zo opvallend zijn.

Conclusie

De test focuste op tien 'twijfelzinnen', waarbij het getal van de persoonsvorm zich zowel kan richten op het eerste substantief in het onderwerp – de hoeveelheidsaanduiding in het enkelvoud – als op het tweede, meervoudige substantief erin. Ik vroeg me naar aanleiding van een bewering in de ANS af of er een verschil is tussen oude en jonge taalgebruikers bij de keuze voor een van die twee vormen. Heel anders dan verwacht stelde ik vast dat jongeren opvallend meer voor het enkelvoud lijken te kiezen dan ouderen. Het is onbegonnen werk om hiervoor een verklaring te vinden op basis van de resultaten van deze kleine steekproef. Er zijn veel redenen te bedenken, maar eigenlijk kunnen we voorlopig enkel gissen. Meer onderzoek zou kunnen uitwijzen of het hier gaat over een toevallig vastgestelde afwijking of over systematisch gedrag. Wat wel vaststaat, is dat dit een boeiend onderwerp is. Al meer dan twee eeuwen bijten taalkundigen er zich in vast, en ik heb zo'n vermoeden dat het laatste woord hierover nog lang niet gezegd is.

Literatuur

- Van den Eshof, A. (2000), 'Een aantal mensen loopt/lopen'. Een helder advies in een oude kwestie. In: *Onze taal*, 9, blz. 224-225.
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G. e.a. (1997), *Algemene Nederlandse spraakkunst*. Groningen: Nijhoff.
- Houët, H. (2000), *Prisma handboek van de Nederlandse taal*. Utrecht: Spectrum.
- Klein, V. & Visscher, M. (1996), *Handboek verzorgd Nederlands*. Groningen: Nijhoff.
- Renkema, J. (1979), *Schrijfwijzer*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Koen Duerinck doceert Nederlandse taalkunde en taalbeheersing aan Lessius (Antwerpen) en bedrijfscommunicatie aan de Karel de Grote-Hogeschool (Antwerpen).

e-mail: koen.duerinck@lessius.eu

Taalkronkels

Taalverwarring op zijn Zweeds

EVIE COUSSE

Laatst was ik te gast op een verjaardagsfeestje van vrienden in Göteborg. Het was nogal druk in het appartement van het feestvarken, met heel wat Zweedse gasten die ik nog niet eerder ontmoet had. Ik raakte al gauw aan de praat met enkele jonge dertigers die gezellig onder elkaar stonden te keuvelen met een pilsje in de hand. Het gesprek kwam na wat beleefdheden over en weer op de klassieke vraag waar mijn gekke accent wel vandaan mocht komen. ‘Ik ben van België’, antwoordde ik voorzichtig, erop hopen dat mijn kleine landje aan de Noordzee tot in het verre noorden bekend zou zijn. Jawel, België kende het gezelschap best wel. Maar wat voor taal spraken ze daar nu eigenlijk? Ik hield mijn hart al vast voor het mogelijke antwoord van mijn nieuwsgierige gesprekspartners.

Nu kwam vast het typische pijnlijke moment waarop ik als Belg de meest exotische talen als moedertaal toegedicht zou krijgen van onwetende buitenlanders. Of neen, misschien kwam wel weer die onbestaande taal het Belgisch ter sprake, waarvan de doorsnee Nederlander volhoudt dat die zo zacht en gezellig klinkt. Was er trouwens maar een of andere eenheidstaal zoals dat utopische Belgisch, denk ik soms, dat zou ons heel wat discussies heen en weer over de taalgrens besparen! Maar goed, niets van dat alles, die avond in Göteborg. Als ik uit België kwam, zo besloten mijn gesprekspartners na enig overleg, dan moest ik Frans of Vlaams spreken. Ik stond perplex. Hoorde ik dat goed? Hadden ze daar in het hoge noorden al van het Vlaams gehoord? Jawel, *flamländska*, dat was toch wat ze in het noorden van België spraken, werd welwillend herhaald. Dat klopt, antwoordde ik, in het noorden van mijn landje wordt er Nederlands gesproken. Ik woon ergens halverwege tussen de hoofdstad en de kust in dat vlakke noorden, dus ja, mijn moedertaal is het Nederlands.

Het werd even stil in de kleine kring en wenkbrauwen gingen verbaasd de hoogte in. Hoezo, vroeg iemand zich hardop af, je komt toch niet uit Nederland? Hoe

komt het dan dat je moedertaal Nederlands is? Ik legde daarop geduldig uit dat Nederlands niet alleen in Nederland gesproken wordt maar ook in België, en dat het daar vaak Vlaams wordt genoemd. Op die manier ben ik dus een spreker van het Vlaams én het Nederlands. Oh, kwam de verwonderde reactie, zijn het Vlaams en Nederlands dan onderling verstaanbaar? Allicht, bracht ik verwonderd uit, het is gewoon dezelfde taal! Ik vergeleek het verschil tussen het Nederlands in België en Nederland met het Engels dat in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten wordt gesproken: het zijn gewoon twee varianten van dezelfde taal. Je hebt natuurlijk verschillen in uitspraak en woordenschat, gaf ik toe, maar door de band verstaan Nederlanders en Vlamingen elkaar prima. Mijn Zweedse gesprekspartners keken me aan alsof ze het in Keulen hoorden donderen. Neen, dat hadden ze helemaal niet in de gaten gehad, dat het Vlaams en het Nederlands dezelfde taal waren.

Best gek, bedenk ik nu, dat de Zweden zo’n moeite hebben met het concept van een taal die zich over twee landen uitstrekt. Hun eigen Zweeds wordt immers ook niet alleen in Zweden gesproken, maar is ook de moedertaal van heel wat inwoners van Finland. Misschien heeft het te maken met het feit dat Zweden omringd is door buurlanden waar de naverwante talen Noors en Deens worden gesproken. Hoewel beide talen vrij gemakkelijk te verstaan zijn voor Zweden, denkt niemand in Zweden eraan om die ook tot het Zweeds te rekenen. Het Noors en het Deens hebben gewoon het statuut van zelfstandige talen met hun eigen spelling en taalnormen. Hoe dan ook, mijn nieuwe Zweedse vrienden hebben – ondanks mijn omstandige uitleg – de relatie tussen het Vlaams en het Nederlands toch nooit helemaal goed begrepen. Want sinds die avond hebben ze als mijn vaderland en moedertaal ter sprake komen het steevast over ‘jouw land’ en ‘jouw taal’ om toch maar niet uit de bocht te gaan. Mooi op veilig gespeeld, denk ik dan altijd, en best geniaal in zijn eenvoud ...

Over vervangende koppelwerkwoorden

ALBERT OOSTERHOF

van dit soort koppelwerkwoorden.

In plaats van de traditionele koppelwerkwoorden worden soms 'vervangende' koppelwerkwoorden gebruikt. We zeggen bijvoorbeeld Hij raakt over zijn toeren, waarin het 'echte' koppelwerkwoord worden vervangen is door raken. Ik zal enkele observaties presenteren over de vorm en functie

De traditionele koppelwerkwoorden

Traditioneel worden er negen koppelwerkwoorden onderscheiden, die dan ook nog eens in een vast rijtje opgezegd worden:

*zijn – worden – blijven – blijken – lijken –
schijnen – heten – dunken – voorkomen*

Er circuleert zelfs een ezelsbruggetje (zie bijvoorbeeld Wikipedia): 'zijn en worden is het eerste paar, blijven, blijken, lijken, schijnen zijn de vier erna, heten, dunken, voorkomen zijn de laatste drie, zo krijgen we ze allemaal onder de knie'.

Het rijtje van negen koppelwerkwoorden is in Vlaanderen misschien iets minder algemeen geaccepteerd. Terwijl een zoekopdracht op internet voor Nederland 31 voorkomens van het rijtje oplevert, komt het rijtje in deze volgorde op Belgische sites slechts tweemaal voor (mei 2009). Op Vlaamse pagina's vond ik her en der ook nog andere verschillen met het genoemde lijstje. Soms worden er bijvoorbeeld ook andere werkwoorden zoals *vallen* (een vervangend koppelwerkwoord) in de lijst opgenomen.

Binnen de groep van koppelwerkwoorden horen *zijn*, *worden* en *blijven* bij elkaar. Deze drie werkwoorden zorgen ervoor dat een bepaalde eigenschap of toestand wordt toegeschreven aan iemand, waarbij het enige verschil is dat ze die eigenschap op een verschillende

manier in de tijd plaatsen ('aspectualiteit'). Daarbij geeft *zijn* aan dat de eigenschap 'lui' (zoals in (1)) van toepassing is op het moment waarover de zin gaat; het werkwoord *worden* geeft aan dat er sprake is van een verandering van toestand; en *blijven* duidt aan dat er juist geen verandering is en dat iemand ook in de toekomst 'lui' zal zijn. De andere zes leden van het groepje (van *blijken* tot *voorkomen*) hebben een iets andere betekenis: ze zeggen iets over de mate waarin de bewering zeker is ('modaliteit'). Als we zeggen *Hij lijkt lui*, dan geeft dat bijvoorbeeld aan dat we niet zeker zijn dat de persoon in kwestie inderdaad lui is.

(1) Zij is/wordt/blijft lui.

Vervangende koppelwerkwoorden

Het is bij het grote publiek iets minder bekend dat er eigenlijk nog (minstens) zeven andere werkwoorden als koppelwerkwoord kunnen fungeren. Die werkwoorden worden doorgaans aangeduid als 'vervangende koppelwerkwoorden'. Er worden in de literatuur bijvoorbeeld drie vervangers van *zijn* genoemd: *staan* (zoals in ... *bekend staan*), *zitten* (zoals in *om ... verlegen zitten*) en *vallen* (zoals in *zwaar vallen*). In de literatuur worden zulke werkwoorden dus gezien als een vervangmiddel voor een ander koppelwerkwoord.

De gedachte is dan dat we een vervangend werkwoord gebruiken, omdat het 'echte' koppelwerkwoord om een of andere reden problemen oplevert. Dat hoeft echter niet altijd zo te zijn. Naast *bekend staan* komt *bekend zijn* bijvoorbeeld ook regelmatig voor. Als we een zoektocht doen naar voorkomens op internet van de woordcombinatie ... *bekend om zijn landschappen* vinden we beide mogelijkheden:

- (2) a) schilder X staat bekend om zijn landschappen. (negen voorkomens)
b) schilder X is bekend om zijn landschappen. (zeven voorkomens)

Het is trouwens niet altijd duidelijk of *staan* al of niet geïdentificeerd kan worden als een koppelwerkwoord. Gevallen zoals *goed* of *slecht aangeschreven staan* en *hoog te boek staan* zijn bijvoorbeeld al dubieuzer dan *bekend staan*. Het punt is dat het adjectief *bekend* ook gebruikt kan worden met andere koppelwerkwoorden, zoals in zin (3):

(3) Hij is/werd/blijft bekend als een uitstekende songwriter.

Maar dat geldt niet voor *hoog te boek staan*. Een zin als *Hij is/werd/blijft hoog te boek* is onacceptabel. Daarom is het hier moeilijker om vol te houden dat *staan* een vervangend koppelwerkwoord is. Waar precies de grens getrokken moet worden, is soms lastig te bepalen.

Vervangende koppelwerkwoorden voor *worden*

Het gebruik van vervangende koppelwerkwoorden is echter het sterkst vertegenwoordigd bij *worden*. Er zijn (minstens) vier vervangende koppelwerkwoorden voor dit werkwoord en hun gebruik blijft zeker niet beperkt tot enkele adjectieven.

Een eerste vervanger is *gaan*, zoals in *stuk/kapot gaan* en allerlei varianten zoals *defect gaan* (hoewel minder gebruikelijk), *aan diggelen gaan*, *naar de filistijnen gaan*, *naar de mallemoer(en) gaan* en *naar de vaantjes gaan*. Een ander voorbeeld is *in gruzelementen gaan*, hoewel *in gruzelementen* vaker voorkomt met werkwoorden zoals *vallen*, *breken* en *liggen*. Zulke werkwoorden worden in de literatuur echter niet als koppelwerkwoorden beschouwd, omdat ze daarvoor te veel eigen betekenis toevoegen.

Het werkwoord *gaan* lijkt overigens vooral gebruikt te kunnen worden als er sprake is van (min of meer) onomkeerbare toestandsveranderingen. Dat zien we ook bij voorbeelden zoals *doodgaan* en *failliet gaan*.

Een ander voorbeeld is *akkoord gaan*. Er is hier trouwens sprake van ambiguïteit, zoals geïllustreerd in (4). In een zin als (4a) geeft de context duidelijk weer dat iemand al langere tijd akkoord is met een voorstel. In dat geval is *gaan* een vervanger van het koppelwerkwoord *zijn*. Uit (4b) blijkt echter dat *akkoord gaan* ook kan aanduiden dat er sprake is van een verandering, waarbij *gaan* een vervangend werkwoord is voor *worden*:

- (4) a) Zoals ik net ook al zei: Ik ga akkoord met je voorstel.
b) Na lang beraad ga ik akkoord met je voorstel.

Ook in zinnen met *akkoord gaan* is er tot op zekere hoogte sprake van een onomkeerbare verandering. Als je eenmaal hebt gezegd dat je ergens mee akkoord gaat, is het niet zomaar mogelijk om op je schreden terug te keren.

Andere voorbeelden van werkwoorden die gebruikt kunnen worden ter vervanging van *worden* zijn *raken*, *slaan* en *komen*. Het werkwoord *raken* vinden we bijvoorbeeld in *in paniek raken*, *lek raken* en *in vervoering raken*. In plaats van *in paniek raken* wordt in Vlaamse variëteiten van het Nederlands ook wel *in paniek slaan* gebruikt. Tot slot wordt *komen* gebruikt als vervanger van *worden* in gevallen als *klaarkomen* en *gereedkomen*. Daarnaast zijn er *voor de bakker komen*, *in orde komen* en *goed komen* met als betekenis 'in orde komen'. Dit soort gevallen komen vaak voor om een belofte uit te drukken: *Komt voor de bakker!*

In de ANS vinden we ook *lopen* als voorbeeld van een vervangend koppelwerkwoord voor *worden*. Daarbij wordt (5) als voorbeeldzin gegeven.

(5) Het vat liep langzaam leeg.

Zin (5) betekent echter niet (alleen) dat het vat leeg raakt, maar zegt vooral ook iets over de manier waarop dat gebeurt. In dat opzicht is zin (5) eerder vergelijkbaar met een zin als (6). In beide gevallen zegt het werkwoord vooral iets over de manier waarop het gebeurt. Ook in de ANS worden gevallen als (6) niet beschouwd als koppelwerkwoorden (in tegenstelling tot *gaan*). Daarom is het consequent om dat dan ook niet te doen voor *lopen* in (5).

(6) De vaas breekt stuk.

Beperkingen

Een punt waar nog niet zoveel aandacht aan besteed is (zowel in de literatuur als in deze bijdrage), betreft de beperkingen aan het gebruik van vervangende koppelwerkwoorden. Er zijn enkele generalisaties te maken. Vervangende koppelwerkwoorden worden bijvoorbeeld alleen gebruikt in combinatie met adjectieven of andere gezegden die een eigenschap aanduiden en nooit met gezegden die een substantief als kern hebben. Zinnen zoals *Eberhard gaat/raakt minister* in plaats van *Eberhard wordt minister* zijn ondenkbaar. Verder bestaan er vervangende koppelwerkwoorden ter vervanging van *zijn* en *worden*, maar niet ter vervanging van *blijven*, het derde 'echte' koppelwerkwoord. Het zoeken naar verklaringen voor zulke bevindingen is een interessante taak voor vervolgonderzoek.

Broodje taal

Samen sterk! Schrijven in teamverband

LINDE VAN DE WALLE

Samen sterk. Volgens veel bedrijven en organisaties is dat tegenwoordig dé sleutel tot succes. Teambuilding in Corsica, een brainstormontbijt met verse croissants of een volleybaltornooi tijdens de lunch zijn maar enkele van de vele initiatieven die er u toe moeten aanzetten om

zowel op als naast de werkvloer meer en beter met uw collega's samen te werken. Dat zou dan leiden tot een betere werksfeer, hogere motivatie, briljantere ideeën en – afhankelijk van het soort organisatie – meer winst.

Uw leidinggevendenden hebben echter makkelijk praten: zij worden niet veroordeeld tot slapeloze nachten naast een snurkende collega op Corsica, onmenselijk vroeg opstaan voor een brainstorm met croissants of verplicht gehups in sportoutfit tijdens de middagpauze. Uw bazen realiseren zich vaak ook niet dat uw collega's onontvankelijk zijn voor uw geniale invallen, dat ze sneller of trager van geest zijn en er daarenboven nog andere hygiënestandaarden op nahouden ook. Wanneer de samenwerking dan toch tot een consensus leidt, is het volkomen begrijpelijk dat het u niet kan schelen dat in het rapport, dat het resultaat is van uw gemeenschappelijk gezwoeg, een verschillende schrijfstijl wordt gehanteerd. Jammer genoeg staat uw postmoderne stijl de begrijpelijkheid van de boodschap in de weg. Overloop daarom voor u samen met uw collega aan een tekst begint te schrijven, de volgende aandachtspunten, desnoods tijdens een koffiekraan met croissants.

Eén visie, één tekst

Wanneer een tekst door twee of meer personen wordt geschreven, is het vanzelfsprekend dat het denkproces dat aan het eigenlijke schrijfwerk voorafgaat, niet individueel, maar in overleg gebeurt. U moet het samen eens zijn over het onderwerp, de inhoud, het doelpubliek, het doel, het medium en u moet toewerken naar dezelfde deadline. Een duidelijk tekstschema en afspraken over wie welke delen voor zijn rekening neemt, zijn onontbeerlijk om ook in de schrijffase het samenwerken niet als hinderpaal maar als troef te ervaren. Wanneer u al van bij de start eenzelfde visie op de tekst deelt, hoeft u achteraf veel minder brokken te lijmen.

Jijen of jouen

Het doel van de tekst bepaalt of een lezer (regelmatig) wordt aangesproken. Wanneer dat het geval is, moet u ervoor zorgen dat u en uw collega dezelfde aanspreekvormen gebruiken. In zakelijke teksten die bestemd zijn voor een doelpubliek dat u niet kent, spreekt u de lezer consequent met de beleefdheidsvorm aan. Dat is de algemene regel. Van die regel kan wel worden afgeweken, afhankelijk van het doelpubliek of de huisstijl van uw bedrijf of organisatie. Let extra op voor inconsequenties, want ook in teksten van de hand van één auteur wordt vaak foutief geswitcht tussen je- en u-vormen. Merkt u bij het samenvoegen van de tekstdelen van verschillende auteurs dat er toch een verschil is in aanspreekvormen? Vervang dan bij de tekstrevisie niet alleen de persoonlijke voornaamwoorden, maar pas ook de bezittelijke voornaamwoorden en de werkwoordvervoegingen aan.

Hetzelfde perspectief opent perspectieven

Maak vooraf ook duidelijke afspraken met uw collega over het perspectief van waaruit u de tekst schrijft. Wanneer u bijvoorbeeld samen een rapport opstelt waarin u een succesvol project aan een nieuwe klant voorstelt, is het erg storend voor die klant om een tekst te moeten lezen waarin in het eerste deel het gerealiseerde wordt voorgesteld vanuit de eerste persoon, terwijl het tweede deel van de tekst geschreven is vanuit de derde persoon. Kiest u voor de eerste persoon, zorg er dan ook voor dat uw collega de tekst niet vanuit de ik-persoon schrijft, terwijl u zelf voor de wij-vorm opteert. Denk niet te snel dat storende perspectiefwissels geen invloed hebben op het welslagen van uw deal. Ze doen dan wel niets af aan de verwezenlijkingen van uw bedrijf, maar ze laten wel zien dat er weinig communicatie is tussen de medewerkers. Dat is voor veel potentiële klanten voldoende om een deal af te blazen. Is het kwaad toch al geschied en moet het perspectief in een van beide tekstdelen na samenvoeging worden aangepast? Lees de tekst dan ook nu weer grondig door, want het perspectief wijzigen houdt meer in dan hier en daar een onderwerp vervangen.

Schrap overlap

U behoedt de lezer nu al voor storende perspectiefwissels en verschillen in aansprekingen, maar u kunt hem – en uw leidinggevenden, niet te vergeten – nog meer overtuigen van uw talent als teamspeler: spreek duidelijk met uw collega af wie waar welke begrippen of processen zal toelichten. Als lezer is het erg vervelend om vast te stellen dat de definitie van bepaalde onbekende begrippen tot in den treure wordt herhaald, eenvoudigweg omdat de auteurs hun tekstdelen onvoldoende op elkaar hebben afgestemd. U loopt daardoor zelfs het risico dat de lezer passages met nieuwe informatie zal overslaan, als die aansluiten op passages die al een keer vermeld zijn. Het omgekeerde geldt trouwens ook: wanneer u onvoldoende afspraken maakt met uw medeauteur, zou het kunnen dat u relevante toelichtingen weglaat, omdat u er – ten onrechte – vanuit gaat dat uw collega die al voor zijn rekening heeft genomen.

Zoeken en vervangen

Tot slot wil ik nog even waarschuwen voor het grote vertrouwen dat u in de functie ‘Zoeken en vervangen’ van uw tekstverwerkingsprogramma stelt. U doet daar dankbaar een beroep op wanneer bij het samenbrengen van de tekstdelen bijvoorbeeld blijkt dat uw collega telkens *manual* schrijft, terwijl u het in uw eigen deel over *handleiding* hebt; uw collega vindt dat tussen een punt en een daaropvolgende nieuwe zin twee spaties moeten staan, terwijl u, terecht, van mening bent dat één spatie volstaat; uw collega kwistig is met redactionele afkortingen, terwijl u – en ook daarin wordt u gesteund door heel wat normatieve naslagwerken – vindt dat die in een lopende tekst storend zijn voor de lezer en voluit geschreven moeten worden; enzovoort. ‘Zoek en vervang’, lijkt u te denken, en het euvel is in een vingerknip verholpen. Uw tekstverwerker vlakkt op die manier weliswaar heel wat verschillen in een handomdraai uit, maar vertrouw hem niet volledig, want een aantal van de foutieve vormen glipt toch nog door de mazen van uw elektronische vangnet: een grondige revisie blijft nodig. Bovendien spaart u heel wat tijd uit door de technologie een stap voor te zijn en vooraf afspraken te maken, bijvoorbeeld over het gebruik van Engelstalig of Nederlandstalig (vak)jargon.

Aan het werk

Om samen met uw collega's goede teksten te schrijven, hoeft u zich dus niet naar Corsica te begeven: uw werkeilandje op kantoor en wat goede raad volstaan om eenvormige teksten te produceren. Is de koffie op? Zijn de croissants verteerd? Aan het werk dan, samen sterk!

Linde Van de Walle is als praktijkassistent verbonden aan de vakgroep Nederlandse taalkunde en taalbeheersing van de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Linde.VandeWalle@arts.kuleuven.be

Interview

Ann Van Steenkiste: van vertaler tot communicatiespecialist

LAETITIA GERARD EN JILL SANTY

Ann Van Steenkiste studeerde in 1998 af als licentiaat-vertaler Engels-Spaans aan de toenmalige Provinciale Hogeschool voor Vertalers en Tolken in Gent. Ongeveer tien jaar later start ze met Gloribox haar eigen communicatiebureau op. (Ver)talen en communicatie: voorbestemd of toeval? Wij vroegen het haar in een interview.

Hoe bent u in de communicatiebranche terechtgekomen?

Per toeval eigenlijk. Ik ging op sollicitatiegesprek bij het communicatiebureau Porter Novelli met als doel wat ervaring in het solliciteren op te doen. Tijdens het gesprek werd mijn talenkennis, maar ook mijn schrijfvaardigheid op de proef gesteld. Er werden bijvoorbeeld interviews van me afgenomen in het Nederlands, Frans, Spaans en Engels. En in een half uur tijd moest ik een tekst van 500 woorden schrijven over een opgelegd onderwerp. Tot mijn eigen grote verrassing boden ze mij de job aan. Zo ben ik bij Porter Novelli begonnen zonder eigenlijk goed te weten wat public relations of communicatie precies inhielden of wat mijn takenpakket zou zijn. Een ding was wel zeker: mijn talenkennis en schrijftalent zouden goed van pas komen.

Had uw opleiding u voorbereid op dat soort van werk?

Ja en neen. Zo merkte ik al snel dat ik qua schrijftechnieken en inzicht in teksten niet hoefde onder te doen voor een aantal van mijn collega's. Wat ik echter wel miste in het begin van mijn professionele carrière was enig zelfvertrouwen om presentaties te geven of meetings te leiden. Intussen ziet de opleiding er helemaal anders uit, en wordt er wél aandacht besteed aan 'presentation skills'. Ik kan dit alleen maar toejuichen.

Jezelf een correcte houding aanmeten of zelfverzekerd overkomen, is niet alleen belangrijk tijdens de job zelf, maar kan ook meteen al zijn nut bewijzen tijdens je sollicitatiegesprek. Ook daar moet je immers vlot en zelfverzekerd overkomen.

In december 2007 bent u met Gloribox begonnen, een communicatiebureau. Met welke communicatieopdrachten kunnen bedrijven bij u terecht?

Gloribox is een communicatiebureau dat bedrijven bijstaat met advies op het vlak van communicatie (in de breedste zin van het woord) en ook de creatie van de communicatiedragers voor zijn rekening neemt. Concreet bedoelen wij met communicatie alles van product-, crisis-, corporate en interne communicatie tot mediatrainingen. Communicatiedragers zijn bijvoorbeeld nieuwsbrieven, persdossiers, websites, brochures, enz. Zo geef ik voor Procter & Gamble advies rond de

lancering van hun producten. Dat houdt in dat je de producten op een aantrekkelijke manier – zowel vormelijk als inhoudelijk – voorstelt zodat de journalisten erover willen schrijven. Dat kan bijvoorbeeld via een persconferentie, een persbericht of een bezoek aan de redactie.

In welk opzicht verschilt public relations dan van reclame?

Reclame is een ‘safe medium’, in die zin dat je advertentieruimte of -tijd aankoopt om er zeker van te zijn dat je product bij de consument bekend geraakt. Bij public relations moet je ervoor zorgen dat je boodschap vooral aantrekkelijk is, zodanig dat de journalisten er ‘gratis’ over willen ‘schrijven’. Verder heeft public relations nog een belangrijk voordeel ten opzichte van reclame. Wetenschappelijk onderzoek heeft namelijk aangetoond dat het waardeoordeel van een consument hoger ligt bij een artikel dat door een journalist geschreven is dan bij een boodschap die rechtstreeks van de producent komt.

Hoe maakt u een persbericht aantrekkelijk?

Het is belangrijk dat de journalist in één oogopslag ziet waarover het persbericht gaat én dat hij het meteen attractief vindt. Dat kan onder meer door een krachtige of originele titel met bijvoorbeeld een woordspeling. Je moet er bovendien naar streven om de stijl van je persbericht aan te passen aan de stijl van het blad waarvoor de journalist schrijft. Een journalist van *Flair* verwacht bijvoorbeeld een tekst die luchtig en ‘witty’ is. Een journalist van *Knack* verwacht dan natuurlijk weer iets anders. Verder is het aan te raden om – indien je voor digitale verzending kiest – een persbericht niet als bijlage te versturen, maar meteen in de e-mail te incorporeren. De mailbox van een journalist ziet bijlagen namelijk vaak voor spam aan, waardoor een bericht misschien nooit aankomt. Andere optie is uiteraard dat je een geprint persdossier opstuurt, dat er eveneens uitspringt. Opvallen is dus de boodschap.

In welke mate moet u ook rekening houden met taal- en cultuurgebonden nuances tussen de verschillende media en journalisten?

Ikzelf schrijf uitsluitend persberichten voor de Belgische markt, maar ook daar merk je al verschillen tussen de Waalse en Vlaamse pers. De Waalse pers besteedt in tegenstelling tot de Vlaamse pers bijvoorbeeld meer aandacht aan lokale berichtgeving. Met dit in

het achterhoofd is het voor je persbericht bijvoorbeeld interessant om er een expert bij te halen die bekend is in die regio.

Los daarvan proberen we ook zo veel mogelijk de persoonlijke voorkeuren van journalisten te bedienen. Sommigen willen enkel per e-mail berichten ontvangen, anderen zijn dan weer vooral op zoek naar exclusieve interviews. Na verloop van tijd weet je onderhand wel waarvoor een bepaalde journalist warm loopt. De kunst is om de eisen van de klant te verzoenen met de interne agenda en structuur van de journalist. Soms betekent dit letterlijk ‘à la tête du client’ werken, maar als de resultaten volgen, weet je dat je aanpak de juiste was en dat je goed werk geleverd hebt.

Formuleer je antwoord zodanig dat je oma ook zou begrijpen wat je zegt.

Wat doet u nog meer naast productcommunicatie?

Ik geef ook mediatraining. De training bestaat uit twee onderdelen die ongeveer een volledige dag in beslag nemen. In het theoretische gedeelte leer ik hoe het medialandschap werkt. Daarbij besteed ik veel aandacht aan hoe je met journalisten moet omgaan. Ik leer hoe je een kernboodschap erdoor kunt duwen en hoe je omgaat met lastige vragen van journalisten. Na de middag confronteer ik de deelnemers met een doorgewinterde journalist die hun kennis op de proef stelt. Zo bereiden we hen voor op het worstcasescenario.

Welke gouden tip zou u aan een woordvoerder in spe kunnen geven?

Soms maken woordvoerders te veel gebruik van Engelse termen, vakjargon en moeilijke woorden. Mijn devies is dus: formuleer je zin zodanig dat je oma hem ook zou begrijpen. Daarnaast leren we woordvoerders ook aan om zich niet te laten verleiden tot het invullen van stiltes die een journalist laat vallen. Al te vaak vertellen ze dan immers meer dan ze oorspronkelijk van plan waren. Een goede woordvoerder heeft vooraf zijn kernboodschappen voorbereid en houdt zich daar ook aan, ongeacht de destabilisatietechnieken die de journalist gebruikt. Tijdens de mediatraining leren we de woordvoerders in spe trouwens wat die technieken zijn en hoe ze daarop kunnen anticiperen of reageren. Zo wordt een interview bijna een steekspel tussen twee partijen die alternerend de offensieve en defensieve kant kiezen.

U doet ook aan 'crisiscommunicatie'. Wat kunnen we daar eigenlijk onder verstaan?

Bij crisiscommunicatie staan we bedrijven die zich in een crisis-situatie bevinden met raad en daad bij. De redenen voor een crisis kunnen velerlei zijn: product-, milieu-, financieel of HR-gerelateerd. Hoe divers de opdrachten soms kunnen zijn, toch blijven de toegepaste technieken in deze situaties steeds dezelfde: controle behouden over de situatie, duidelijk communiceren naar alle doelgroepen (zowel intern als extern) en vooral het hoofd koel houden. Soms is het nodig om het crisisteam ter plaatse te versterken met een of twee van onze eigen mensen. Daar fungeren wij dan als coördinator, buffer of eerste aanspreekpunt voor de media. Precies omdat we een externe partij zijn, kunnen we de zaken rationeler aanpakken en de prioriteiten onderscheiden van de bijzaken. Een correcte communicatie is – zeker in crisistijden – van primordiaal belang. Je kunt maar beter zelf de communicatie in handen nemen dan veronderstellingen en giswerk een eigen leven te laten leiden.

Mediatraining is zeker belangrijk in tijden van crisis. Hoe belangrijk is taalgebruik bij crisiscommunicatie?

Woordgebruik bij crisiscommunicatie is nog veel belangrijker dan bij standaardmediatrainingen, want in geval van crisis willen mensen een duidelijke boodschap. Maar durf ook toegeven als je iets niet zeker weet. Standaardzinnen als 'We zijn de zaak nog aan het onderzoeken; zodra we meer weten zullen we een update geven' zijn beter dan halve waarheden. Daarop rekenen journalisten je later af.

Hoe pakt u de verschillende doelgroepen aan bij crisiscommunicatie?

In crisissituaties moet je altijd eerst naar je interne doelgroep, je medewerkers, communiceren. Dan pas kun je extern gaan communiceren. Maar zelfs als je extern communiceert, moet je rekening houden met verschillende doelgroepen: je hebt de media, maar evengoed ook je business partners, buurtbewoners, actiegroepen, en als je beursgenoteerd bent, ook de analisten.

Zeker de communicatie met analisten moet heel precies zijn. Eén verkeerd gekozen woord kan een gigantische impact hebben op de waarde van je aandelen. We gaan 'misschien' een kapitaalsverhoging doorvoeren of 'zeker' maakt een groot verschil.

Een goede interne communicatie is levensnoodzakelijk voor organisaties, niet alleen in tijden van crisis. Hoe gaan organisaties hier wel eens de mist in?

Vaak beslist de top van een organisatie welke communicatiemiddelen er ingezet worden terwijl ze vaak niet weten of dat aan de basis praktisch haalbaar is. Zo zou het inefficiënt zijn om alle

medewerkers van een McDonald's restaurant een elektronische nieuwsbrief te sturen, omdat zij niet allemaal tijdens de werkuren toegang hebben tot internet. McDonald's lost dit op door een geprinte nieuwsbrief naar het thuisadres van alle medewerkers te sturen. Verder moet je ervoor zorgen dat je boodschap voor al de werknemers ongeacht hun niveau begrijpelijk is. Vaak constateer ik dat bedrijven een te 'corporate' of een te 'abstract' taalgebruik hanteren.

In geval van crisis willen mensen een duidelijke boodschap.

De strategie van Gloribox is 'thinking out of the box'. Wat bedoelt u daarmee?

Het is niet omdat een klant vraagt een persconferentie te organiseren, dat je het zomaar moet doen. Wij gaan eerst vragen wat hun communicatiedoel is. We raden klanten aan breder te denken. Je moet de briefing van je klanten durven te contesteren.

Waar moet je goed in zijn als je in zo'n communicatiefunctie aan de slag wilt?

Het is een combinatie van verschillende elementen: de basis is en blijft een degelijke taalopleiding, iets waar de opleidingen in de Vertaalkunde zeker aan tegemoetkomen. Vul dat aan met een portie zelfvertrouwen, sterke interesse in de werking van de media en gezond verstand, en je komt al een heel eind.

Nog een laatste vraagje. Wat zijn de toekomstperspectieven van Gloribox?

Het is nooit mijn bedoeling geweest om heel groot te worden. Velen starten hun bedrijf op met de bedoeling het later te verkopen aan een groter concern. Ik heb mijn eigen zaak opgericht omdat ik het communicatieproces weer van dichtbij wilde meemaken. Hoe hoger je in de hiërarchie van een grotere organisatie opklimt, hoe meer je vooral je managercapaciteiten tentoonspreidt, delegeert en teams aanstuurt. Ik miste de dagdagelijkse contacten met de klanten en wou weer zelf gaan schrijven, adviseren en implementeren. Ik combineer nu misschien wel de taken van wat vroeger door drie of vier verschillende functies werd uitgevoerd, maar de voldoening is veel groter. En daar draait het uiteindelijk voor mij allemaal om: plezier beleven aan je job, dat willen we toch allemaal!

Laetitia Gérard en Jill Santy volgen het postgraduaat Management en Communicatie aan Vertaalkunde Hogeschool Gent.

Van overgeneralisatie naar dialectverandering

KATHY RYS

Wanneer men het tegenwoordig over dialect heeft, dan gaat het er meestal over dat het gebruik en de kennis van dialecten achteruitgaan onder druk van de standaardtaal of een substandaardtalige variëteit (de 'tussentaal').

Binnen de taalkunde heeft men het over functioneel en structureel dialectverlies. Functioneel dialectverlies wijst op het fenomeen dat steeds minder mensen in steeds minder situaties dialect spreken. Uiteindelijk wordt het dialect zelfs uit het allerlaatste domein, het gezin, verdrongen. Structureel dialectverlies (of 'dialectnivellering') betekent dat er steeds meer structurele elementen van het dialect, zoals woorden, zinsconstructies en klanken, worden vervangen door standaardtalige vormen. Het dialect past zich steeds meer aan in de richting van de standaardtaal. Het gevolg van deze processen is dat de jonge generatie 'het dialect' niet meer spreekt. Mogen we echter wel van 'het dialect' spreken? We moeten immers beseffen dat dialecten voortdurend veranderen. Het is steeds vaker zo dat kinderen die niet in het dialect zijn opgevoed, het op latere leeftijd als tweede taal leren. Een dialect kan dan veranderen door een fenomeen dat typisch is voor tweedetaalverwerving, namelijk overgeneralisatie.

Het onderzoek

Mijn studie naar tweede dialectverwerving werd uitgevoerd in Maldegem, een gemeente in het noordwesten van Oost-Vlaanderen. Het centrum van Maldegem ligt zo'n 4 km ten zuiden van de grens met Zeeland en

4 km ten oosten van de grens met West-Vlaanderen. Het dialect is een overgangsdialect tussen West- en Oost-Vlaamse dialecten, vooral op het gebied van de fonologie.

Als proefpersonen werden 164 kinderen geselecteerd die in Maldegem geboren en getogen waren en er naar school gingen. Ze werden ingedeeld volgens de variabelen leeftijd, sekse, taal van opvoeding en nog enkele andere variabelen. De taal van opvoeding verdeelde de proefpersonen in een groep van 36 moedertaalsprekers van het dialect (de controlegroep) en een groep van 128 kinderen die niet in het Maldegems waren opgevoed en die het dialect dus buiten het gezin (bijvoorbeeld via leeftijdsgenoten op school) verwierven (de zogenaamde tweede dialectverwervers). De proefpersonen werden ingedeeld in drie leeftijdscategorieën: negen-, twaalf-, en vijftienjarigen. Er namen zowel jongens als meisjes aan het onderzoek deel.

Bij alle proefpersonen vroeg ik een woordenlijst van 167 woorden op aan de hand van een benoemingstaak (met plaatjes) en een taak waarbij ze zinnen moesten vervolledigen. Na de transcriptie werd nagegaan of de gevraagde woorden al of niet uitgesproken werden met de authentieke Maldegemse dialectklank. Zo kan onderzocht worden of de proefpersonen bepaalde Maldegemse uitspraakkenmerken beheersen.

Daarnaast heb ik geïnventariseerd welke variant generaliseerd werd als een informant niet de authentieke Maldegemse vorm produceerde. Er zijn verschillende soorten 'afwijkende' antwoorden mogelijk: Standaardnederlandse vormen, mengvormen met het Standaardnederlands, vormen uit andere dialecten, en overgeneralisaties. In de rest van dit artikel gaat het over de laatste categorie.

Overgeneralisaties

Overgeneralisatie vindt plaats als een dialectkenmerk wordt toegepast in een context waar eigenlijk een ander kenmerk van toepassing is. Bijvoorbeeld: in het Maldegems wordt de *ij*-klank gerealiseerd als *eu* in woorden als *wijn*, *prijs* en *blijven*. Als er echter een *k* of *g* op de *ij* volgt, dan wordt die *ij* als *ee* gerealiseerd (bv. in *vijg*, *lijk* en *zwijgen*). In mijn onderzoek werd echter regelmatig de *ij-eu* correspondentie toegepast (en dus overgegeneraliseerd) in woorden op *k* of *g* (bv. *zweugen* i.p.v. *zweegen* voor ‘zwijgen’). Ook het omgekeerde kwam voor: overgeneralisatie van de *ij-ee* correspondentie in woorden die normaal *eu* moeten krijgen (bv. *prees* i.p.v. *preus* voor ‘prijs’). Zulke overgeneralisaties zijn het gevolg van de gebrekkige kennis die kinderen hebben van de toepasbaarheid van kenmerken en de beperkingen daarop.

Overgeneralisatie is een typisch taalverwervingsfenomeen. Taalverwervende kinderen die de vervoeging van sterke werkwoorden onder de knie moeten krijgen, zullen bijvoorbeeld op een bepaald moment de regel voor de vorming van de verleden tijd van zwakke werkwoorden (stam + *-tel-de*) overgeneraliseren (dus *loop-te*, *zeg-de*). In mijn studie waren het vooral tweede dialectverwervers die overgeneralisaties produceerden, hoewel ook moedertaalsprekers dit soort ‘fouten’ maakten.

Hieronder bespreek ik drie types overgeneralisaties die heel frequent voorkwamen:

(1) Overgeneralisatie van de *aa-oa* correspondentie

Woorden die in het A(lgemeen) N(ederlands) een *aa* hebben, krijgen in het Maldegems normaal een *oa* (bv. bij *vader*, *tafel* en *baas*). Deze correspondentie is erg algemeen en kent bijna geen uitzonderingen. Eén uitzondering vormen woorden met *aa* gevolgd door *-ts*, zoals *schaats(en)* en *laatste*. Deze woorden werden in het authentieke Maldegems gerealiseerd met *a* (zoals in AN *dak*) in plaats van *oa*. Veel proefpersonen passen de *aa-oa* correspondentie echter ook toe in de woorden op *-ts*. Dat is niet verrassend, als we beseffen dat de *aa-a* correspondentie in slechts vier woorden blijkt voor te komen, terwijl de *aa-oa* correspondentie in een zeer groot aantal woorden voorkomt.

(2) Overgeneralisatie van de *ui-eu* correspondentie

(a) in *spuut*

AN *ui* correspondeert doorgaans met dialect *eu* (bv. in *huis*, *buiten* en *buik*), behalve op het wordeinde (dus niet in *bui* en *trui*). Een lexicale uitzondering hierop is het woord *spuut*. Dit woord kan in het Maldegems gerealiseerd

worden als *spieëte* of als *spaeite*. Omdat de *ui-eu* regel zo algemeen is, wordt deze regel door informanten echter vaak overgeneraliserend gebruikt in *spuut*.

(b) in *kuiken* en *ruiken*

De *ui-eu* correspondentie is ook niet van toepassing in de woorden *kuiken* en *ruiken* die in het authentieke Maldegems beide een *ie* krijgen (nl. *kieken(tje)*, *rieken*). Ook hier ligt echter overgeneralisatie van de *ui-eu* regel voor de hand.

Resultaten

Ik zal laten zien hoe vaak de hiervóór besproken overgeneralisaties voorkomen. De tabel toont het aantal voorkomens van de overgeneralisatie van de *aa-oa* correspondentie in de woorden *schaatsen* en *laatste*, en van de *ui-eu* correspondentie in *spuut* en *kuiken*. De gegevens zijn opgedeeld volgens de variabelen taal van opvoeding, leeftijd en geslacht. Achter de schuine streep staat steeds het totale aantal informanten uit elke groep.

Opvoedingstaal:	Dialect (= moedertaalsprekers)					
	9		12		15	
Leeftijd:						
Geslacht:	m.	v.	m.	v.	m.	v.
<i>schaatsen</i>	3/5	3/3	12/13	4/4	6/6	5/5
<i>laatste</i>	4/5	3/3	13/13	4/4	4/6	5/5
<i>spuut</i>	4/5	3/3	6/13	1/4	2/6	0/5
<i>kuiken</i>	3/5	2/3	8/13	2/4	2/6	4/5

Opvoedingstaal:	Standaardtaal (= tweede dialectverwervers)					
	9		12		15	
Leeftijd:						
Geslacht:	m.	v.	m.	v.	m.	v.
<i>schaatsen</i>	15/28	10/27	23/30	12/21	8/9	7/13
<i>laatste</i>	18/28	15/27	29/30	15/21	8/9	7/13
<i>spuut</i>	18/28	17/27	17/30	13/21	4/9	5/13
<i>kuiken</i>	16/28	17/27	18/30	14/21	5/9	4/13

Tabel 1: Overgeneralisaties in *schaatsen*, *laatste*, *spuut* en *kuiken*

We zien dat zowel bij de dialectverwervers als bij de moedertaalsprekers veel overgeneralisaties voorkomen. Vooral de overgeneralisatie van de correspondentie *aa-oa* in *schaatsen/laatste* is bijna algemeen. Bij de vijftienjarige moedertaalsprekers (de groep waarvan je de beste dialectkennis verwacht) wordt de regel door bijna

alle kinderen overgeneraliseerd. Bij de tweede dialectverwervers komt deze overgeneralisatie iets minder vaak voor. In die gevallen waar niet werd overgeneraliseerd, werd over het algemeen de AN-vorm (dat is *schaatsen*) (en dus niet de dialectvariant *schatsen*) gegeven. We kunnen dus besluiten dat het woord *schaatsen* door de jonge generatie dialectsprekers als *schoatsen* wordt uitgesproken en dat de authentieke vorm *schatsen* aan het uitsterven is.

Hetzelfde geldt voor *laatste*: bijna alle moedertaalsprekers overgeneraliseren de *aa-oa* correspondentie. Bij de tweede dialectverwervers zijn dat er minder, maar dat komt doordat deze kinderen vaker de standaardtaalvorm als respons blijken te geven. De overgeneralisatie van de *ui-eu* regel in *spuit* komt bij de dialectverwervers frequent voor in alle leeftijdsgroepen, maar het minst vaak bij de vijftienjarigen. Bij de moedertaalsprekers zien we deze overgeneralisatie minder vaak, behalve bij de negenjarigen.

Ongeveer gelijke resultaten zien we voor het woord *kuiken*. Bij de moedertaalsprekers spreken vooral de negenjarigen het woord vaak als *keuken(tje)* i.p.v. *kieken(tje)* uit; bij de tweede dialectverwervers kwam deze overgeneralisatie in alle leeftijdsgroepen veel voor (hoewel net als bij *spuit* iets minder bij vijftienjarigen).

Een opmerkelijk verschil tussen *schaatsen/laatste* en *spuit/kuiken* is dat bij de laatste twee woorden wel vrij vaak de correcte Maldegemse vorm werd gerealiseerd, terwijl dat bij *schaatsen* en *laatste* vrijwel nooit het geval was.

Tendensen

De hiervóór beschreven resultaten laten enkele tendensen zien:

- (1) De overgeneralisatie van de *aa-oa* correspondentie in *schaatsen/laatste* komt in bijna alle gevallen voor, behalve als de standaardtaalvariant werd gebruikt.
- (2) De overgeneralisatie van de *ui-eu* correspondentie in *spuit/kuiken* komt vooral voor bij de negenjarige informanten.
- (3) Over het algemeen produceren de vijftienjarigen minder overgeneralisaties dan de jongere groepen.

De eerste tendens lijkt erop te wijzen dat *schaatsen* en *laatste* in het dialect van de jonge generatie de zeer algemene *aa-oa* correspondentie vertonen. We kunnen dus besluiten dat de Maldegemse vorm met *a* verdrongen is door de overgeneraliserende variant met *oa*. In dit geval heeft een verschijnsel dat typisch is voor imperfecte taalverwerving geleid tot dialectverandering. Deze dialectverandering komt neer op een simplificatie: terwijl er vroeger een aparte correspondentie was voor de woorden op *-ts*, hoeft men nu slechts één kenmerk of correspondentie te leren, nl. AN *aa* - dialect *oa*. Zal zich bij *spuit* en *kuiken* een vergelijkbare evolutie voordoen?

Tendens 2 laat zien dat er bij deze woorden nog wel degelijk een verschil is tussen moedertaalsprekers en tweede dialectverwervers. De authentieke Maldegemse variant voor deze woorden is (nog) niet uitgestorven. Toch zijn er voor deze twee woorden al opvallend veel overgeneralisaties. Er zijn redenen om aan te nemen dat *speute* (voor 'spuit') en *keukentje* (voor 'kuiken') de nieuwe dialectvormen zullen worden. De *ui-eu* correspondentie komt – net als de *aa-oa* correspondentie – zeer frequent voor. Tegelijkertijd zijn de woorden *spuit* en *kuiken* geen hoogfrequente woorden in het alledaagse taalgebruik. Daar komt bij dat er geen andere woorden zijn die de *ui-ie* correspondentie (in het geval van *kuiken*) en de *ui-ieë/aei* correspondentie (in het geval van *spuit*) vertonen. Het heeft voor iemand die het Maldegems leert dus geen prioriteit om deze correspondenties te verwerven. Er is bij *kuiken* echter ook een factor die deze evolutie tegenwerkt. De overgeneralisatie van de *eu* zorgt ervoor dat er overlap ontstaat tussen de woorden voor 'kuiken' en 'keuken'. We krijgen dan één vorm *keuken(tje)* met twee betekenissen, waarbij er gemakkelijk verwarring ontstaat.

De derde tendens kan op twee manieren geïnterpreteerd worden. Dat de vijftienjarigen minder overgeneraliseren dan de jongere groepen kan verklaard worden vanuit het perspectief van taalverwerving: tegen de tijd dat kinderen vijftien jaar zijn, hebben ze de restricties op de toepasbaarheid van correspondenties al beter verworven. Tegelijkertijd kunnen we vanuit het perspectief van taalverandering en *-verlies* aannemen dat de dialectverandering al verder gevorderd is bij twaalf- en negenjarigen dan bij oudere kinderen. Om het tweede perspectief verder te bestuderen, kan longitudinaal onderzoek gedaan worden.

Het dialect verandert

Voorbeelden uit onderzoek naar dialectverwerving laten zien hoe overgeneralisaties kunnen leiden tot dialectverandering. Overgeneralisaties ontstaan vaak als gevolg van imperfecte beheersing van het dialect. Als de condities gunstig zijn, kunnen ze echter verder evolueren tot nieuwe dialectvormen. Dialecten zijn – net als taal in het algemeen – veranderlijk en het is moeilijk om over 'hét dialect' te spreken.

Literatuur

Rys, Kathy (2007), *Dialect as a Second Language*. Niet gepubliceerd doctoraal proefschrift. Vakgroep Nederlandse taalkunde, Universiteit Gent.

Kathy Rys werkt als FWO-postdoc aan de Universiteit Antwerpen.

e-mail: kathy.rys@ua.ac.be

Dossier

Waarom schrijven juristen zo moeilijk?

BRUNO COMER

In december 2008 deed een brief van Ghislain Londers aan de voorzitters van kamer en senaat de regering Letermé vallen. De brief van de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie bevatte klaarblijkelijk politieke springstof, maar is ook op het taalkundige vlak interessant. Er blijkt uit

dat de topjurist van het land nodeloos ellenlange zinnen gebruikt. Nochtans is een eenvoudige taal de eerste stap om de kloof tussen justitie en burger te dichten. Maar Londers zet die niet. Hoe komt het dat juristen zo ingewikkeld blijven schrijven?

Dr zijn enkele redenen die voortvloeien uit de eigen aard van het juridisch taalgebruik en waar je moeilijk buiten kunt. Maar de meeste juristen versterken in hun geschriften die tendens om ingewikkeld te schrijven, in plaats van die af te zwakken. De zin waarover ik het heb, telt 97 woorden: *‘Wanneer evenwel die informatie in parallel wordt gebracht met bepaalde initiatieven in de Fortiszaak, komen onvermijdelijk een aantal duidelijke aanwijzingen aan de oppervlakte dat alles in het werk is gesteld opdat het arrest van de 18de kamer van het hof van beroep niet zou kunnen worden uitgesproken zoals voorzien en dat gepoogd is de zaak te laten behandelen door een anders samengestelde zetel, wellicht in de hoop op een ander resultaat dan de aangekondigde ‘dramatische wending’, onder verstaan een hervorming van het vonnis van de voorzitter van de rechtbank van koophandel te Brussel zetelend in kort geding.’*

Het is niet moeilijk om dezelfde inhoud in leesvriendelijke termen om te zetten: *‘Ik heb die informatie in parallel gebracht met bepaalde initiatieven in de Fortiszaak. Meteen kwamen een aantal aanwijzingen aan de*

oppervlakte dat sommigen alles in het werk gesteld hebben opdat de 18de kamer van het hof van beroep het arrest niet zou kunnen uitspreken zoals voorzien. Zij hebben gepoogd dat een anders samengestelde zetel de zaak zou behandelen, in de hoop dat die tot een ander resultaat zou komen. Dat resultaat zou dan niet de ‘dramatische wending’ zijn: de hervorming van het vonnis van de voorzitter van de rechtbank van koophandel te Brussel zetelend in kort geding.’

Een natuurlijk conflict

De loodzware zin splitsen en passief vervangen door actief volstaan om de tekst al een stuk leesbaarder te maken. Toch rijzen er meteen een aantal juridische problemen bij die herschrijving. Voor een actieve zin heb je een onderwerp nodig. Ik heb daarvoor op de tweede regel van de herschrijving het woordje ‘sommigen’ ingelast. ‘Maar, misschien is de doofpotoperatie het werk van één persoon en dan is het woordje ‘sommigen’ verkeerd’, zal een slimmerd opmerken. Je kunt dan ‘sommigen’ vervangen door ‘een of meer personen’, maar dan verkrijgt je alweer een zwaardere zin.

Met dat kleine voorbeeldje wil ik aantonen dat er een natuurlijk conflict is tussen eenvoudig en juridisch taalgebruik. Passieve zinnen zijn voor juristen handig, omdat ze op die manier heel wat nodeloze opsommingen vermijden. Bijvoorbeeld: ‘De vordering moet binnen de maand worden ingediend’ is een passieve zin. Als je daar een actieve zin van maakt, schrijf je: ‘Het openbaar ministerie moet de vordering binnen de maand indienen.’ Maar wat als ook de beklagde en de burgerlijke partij onder bepaalde voorwaarden die vordering kunnen indienen? Ga je die allemaal opsommen? En de voorwaarden ook? Dus kies je maar voor een passieve zin.

In het gewone taalgebruik laat je de lezer zelf iets invullen, juristen moeten expliciteren. Een normaal mens schrijft: 'Een fabriek heeft een milieuvergunning nodig.' Een jurist schrijft: 'Voor de bouw, indienststelling, behoud, instandhouding, onderhoud of gebruik van een fabriek is een milieuvergunning nodig.' Om dezelfde reden zal een jurist verderop in de tekst niet tevreden zijn met 'die' vergunning, maar wel met de 'hoger genoemde' vergunning of de 'betreffende' vergunning. Juristen denken dat ze met die ingewikkeldere woorden ook preciezer zijn en dat hun tekst zich minder zal lenen tot verschillende interpretaties. Dat is een illusie. Beroepshalve zoeken lezers van een juridische tekst naar de interpretatie die het best in hun kraam past. Dat zullen ze altijd doen, of je nu ingewikkelde woorden gebruikt of niet.

In het algemene taalgebruik zijn heel wat woorden en begrippen min of meer synoniem. Woorden als 'hulp', 'steun' of 'bijstand' hebben elk hun eigen nuance, maar de taalgebruiker kan ze zonder ver reikende gevolgen door elkaar aanwenden. In het juridisch taalgebruik is veel meer precisie vereist. 'Rechtsbijstand' verwijst bijvoorbeeld naar het ontslag van betaling van kosten van rechtspleging, terwijl 'juridische bijstand' doelt op het verlenen van juridisch advies en bijstand bij een geding. (Zie hierover Brouckaert H., Tijdschrift voor wetgeving, 2006, nr. 3, blz. 321.) Juristen zullen vermijden synoniemen te gebruiken, wat hun taalgebruik saaier maakt.

Rechtskundigen willen zich ook genuanceerd uitdrukken. Dat levert allerlei uitdrukkingen op zoals 'in principe', 'normaal', die de taal verzwaren. Om dezelfde reden gebruiken ze veel indirecte rede.

Een gedachte per zin

Juristen denken ook veel in categorieën en voorwaarden. De wet deelt milieuvervuilende bedrijven in verschillende categorieën in. Meestal wil de jurist iedere keer naar de juiste categorie verwijzen en die verwijzing levert telkens een stevige bijzin op. Dit probleem duikt voortdurend op. Zinnen waarin een juridische redenering vervat zit, zijn moeilijk te splitsen.

De regel is dat je maar één gedachte per zin uitdrukt. Maar recht is de materie bij uitstek waar verschillende gedachten tegelijker-

tijd aan bod komen. Juristen zijn als het ware verplicht om twee gedachten in één zin uit te drukken. Ze moeten tegelijkertijd de rechtsregel uitleggen en aanduiden op wie die van toepassing is. Dat verklaart waarom ze twee gedachten vermengen en zo tot een te lange zin komen. En het is moeilijker om daaraan een mouw te passen dan je zou denken.

Juristen maken voortdurend de sprong van de feiten naar het recht. Een uitdrukking als 'het feit dat' komt om de haverklap voor. Wie juridische teksten herschrijft, is voortdurend op zoek naar middeletjes om die klip te omzeilen. Recht gaat ook over normen, over 'moeten'. Er bestaan geen oneindig aantal omschrijvingen om die gedachte uit te drukken. De gebiedende wijs is de eenvoudigste. Veel juristen gebruiken die niet uit een soort schroom. Dat is onrecht. Een gebiedende wijs in een advies komt niet onbeleeft over.

En natuurlijk is het er het jargon. Op dat vlak verschilt juridische literatuur niet van andere vakliteratuur. Onvermijdelijk komen er in een juridische tekst uitdrukkingen voor als 'de subrogatie in het voorrecht van de onbetaalde verkoper', 'de naakte eigenares' of 'solidair en ondeelbaar'. Er is geen bezwaar tegen dergelijk taalgebruik, op voorwaarde dat de lezer evenzeer thuis is in die vaktermen als de auteur.

Wie een juridische tekst in eenvoudige taal omzet, heeft het daarom niet gemakkelijk. Ook in zijn versie zullen er meer passief, meer bijzinnen, meer indirecte rede en meer nuancerende woorden staan dan hem lief is.

Ingewikkeld is niet gezagsvol

Op het vlak van leesvriendelijkheid mogen we de lat dus niet te hoog leggen. Het is onvermijdelijk dat een juridische tekst minder vlot leest dan een krantenartikel. Dit alles zou de juristen ertoe moeten aanzetten om eenvoudige bewoordingen te gebruiken zodra ze dat kunnen. Ze doen het tegenovergestelde. Veel juristen halen hun neus op bij een zin als 'Een handelaar mag niet aan oneerlijke concurrentie doen'. Ze maken ervan: 'Een handelaar mag zich niet schuldig maken aan oneerlijke concurrentie.' Blijkbaar denken ze dat een ingewikkelde zin ook meer gezag afdwingt.

Bovendien draagt het recht de last van het verleden. Ooit was er een tijd dat de retoriek van Cicero de norm was. Deze Romein sprak in lange zinnen, de beroemde Latijnse periode. Lange tijd dachten intellectuelen dat ze ook in het Nederlands dergelijke zinnen op papier moesten zetten. En dat misverstand bestaat nog steeds.

In de loop van de tijd had de rechtspraak ook sjablonen ontwikkeld die ver van leesvriendelijk zijn. Dertig jaar geleden schreef een voorganger van Ghislain Londers in het Rechtskundig Weekblad een artikel met als titel 'Is een cassatiearrest leesbaar?' Als zo'n artikel zelfs in het lijfblad van alle juristen verschijnt, moet die publicatie toch een alarmsignaal zijn.

Taalkundig monster

En het Hof van Cassatie heeft dat begrepen, maar het heeft bijna drie decennia geduurd eer het van het stramien is afgestapt dat nog uit de negentiende eeuw dateerde. Nochtans was het een taalkundig monster. Een cassatiearrest bestaat uit verschillende delen:

- een overzicht van de juridische uitspraken die rechtbanken tot dan toe hebben geveld in het geschil
- de stelling van de lagere rechtbank die betwist wordt door de partij die het cassatieberoep indient
- de motivering waarom die partij de stelling betwist
- de conclusie van die partij
- het gemotiveerde antwoord van het hof van cassatie op die grief
- de conclusie van het hof van cassatie
- de uitspraak

Op wetenschappelijk vlak valt op die opsomming een en ander aan te merken. Het is ingewikkelder dan dat. Maar er blijkt alvast uit dat het over een complexe tekst gaat. Hoe stak het hof die in elkaar?

Het somt de wetsartikelen op die volgens de partij die in cassatie gaat, geschonden zijn: 'Schending van ...' heet dat. Nadien omschrijft het de betwiste motivering van de lagere rechtbank en die woordenvloed laten ze voorafgaan door 'doordat'. Daarop volgt het standpunt van de indiener van het cassatieberoep en dat begint met 'terwijl'. Die komt tot een besluit dat je herkent aan het woordje 'zodat'. Vervolgens geeft het Hof zijn eigen motivering en die argumenten worden voorafgegaan door het beruchte 'overwegende dat' en als de arme lezer aan 'om deze redenen' geraakt, weet hij dat de uitspraak zal volgen: het hof aanvaardt of verwerpt het cassatieberoep.

Het resultaat zijn hopeloos ingewikkelde zinnen die allemaal in de indirecte rede geschreven zijn. 'Terwijl' kun je inderdaad gebruiken als synoniem van 'ofschoon'. Maar gezien je dan een bijzin vormt, houd je die het best zo kort mogelijk. Het hof perste er een complete juridische redenering in.

De oplossing: tussentitels

Gelukkig is het Hof van die manier van werken afgestapt. Een arrest van het Hof van Cassatie is nu ingedeeld in hoofdstukjes die de verschillende stappen van de redenering volgen en het arrest veel overzichtelijker maken.

Die nieuwe manier van werken kan ook de lagere regionen van de rechtswereld inspireren. Niet alleen voor vonnissen en arresten, maar ook voor adviezen is het belangrijk dat je de inhoud zorgvuldig indeelt. Laat je inspireren door een bepaald stramien. Bijvoorbeeld: de feiten, de rechtsvraag die daardoor rijst, de relevante wetgeving, het standpunt van de ene partij, het standpunt van de andere partij, de eigen mening, de argumenten om die te staven.

Of: de voordelen van de ene werkwijze, de nadelen ervan, de risico's. Die tussentitels staan je toe directe rede te gebruiken onder die titel. Je moet bijvoorbeeld geen zin inleiden met 'Hiertegen kan worden geargumenteed dat ...'. Nee, je schrijft gewoon die motivering uit onder de titel 'Tegenargumenten' of 'Nadelen' of 'Standpunt van de tegenpartij'.

Die werkwijze dwingt je om je gedachten te groeperen waardoor de lezer gemakkelijker kan volgen. Bovendien spaar je een pak woorden uit en veel indirecte rede die zo dikwijls tot ingewikkelde constructies leidt. Let natuurlijk op voor een diarree van titels. Als je maar één kort argument contra hoeft te verwoorden, moet je daar geen afzonderlijke titel van maken.

Naast de gewone regels van het taalgebruik is de indeling in titels die de verschillende stappen van de redenering weergeven, een middel om juridische adviezen leesbaarder te maken.

Bruno Comer is bedrijfsjournalist bij KBC.

e-mail: bruno.comer@telenet.be

Te boek

Handleidingen interviewen

FILIP DEVOS

De gemiddelde mens krijgt op een dag tientallen interviews voorgeschoteld. Op radio en tv, in kranten en tijdschriften en op het internet is het genre wijd verbreid. Het interview is een populair journalistiek genre. In deze bijdrage nemen we twee recente handleidingen onder de loep.

Dick van der Lugt, docent aan de School voor Journalistiek in Utrecht, bundelde zijn dertig jaar ervaring in de handleiding *Interviewen in de praktijk*. Hij beschrijft stap voor stap alle aspecten van het interviewproces: van de keuze van onderwerp en persoon, over de voorbereiding en het gesprek zelf, tot het resultaat: een interviewartikel in krant of tijdschrift of een bijdrage voor radio en tv. De rijkelijk met praktijkvoorbeelden gestoffeerde handleiding bevat een uitgebreide literaturopgave en register, en per hoofdstuk ook vragen en opdrachten. Er is zelfs een 'kleine encyclopedie van interviewers' opgenomen.

In dit boek, dat de nadruk legt op de geschreven pers, 'komen alle onzichtbare facetten van het interviewen en het geschreven interview aan de orde'. 'Voor (toekomstige) interviewers fungeert dit boek dus als kookboek; voor geïnterviewden biedt het een kijkje in de keuken van de journalist', aldus Van der Lugt in zijn woord vooraf.

Het eerste hoofdstuk, *Interview: een populair genre*, geeft wat algemene achtergrond. Interviewen is pas in

de tweede helft van de negentiende eeuw opgekomen als genre en tegenwoordig is dat genre uiterst populair. Dat ligt aan een tiental factoren (interviewen levert 'instantkopijs', het is onderhoudend, fungeert als publiekstrekker, levert contacten op, enz.). Dat eerste hoofdstuk is vlot en meeslepend geschreven. In het tweede hoofdstuk behandelt Van der Lugt *Het journalistieke interview*. De centrale vraag luidt wat een gesprek tot een interview maakt. Dat ligt voornamelijk in het doel: het verzamelen van informatie. Het interview heeft een door de interviewer vastgestelde en geleide structuur, met een duidelijke rolverdeling tussen interviewer en geïnterviewde, die zich beiden aan een bepaalde discipline houden. Een laatste kenmerk is dat een interview gepubliceerd of uitgezonden wordt. De auteur gaat uitgebreid in op allerlei soorten interviews, en onder meer op voor- en nadelen van telefonische en e-mailinterviews.

De centrale hoofdstukken vormen 3, 4 en 5, respectievelijk *Voorbereiding*, *De zeven taken van een interviewer* en *Uitwerking en nazorg*. Ook de mens komt aan bod: een zesde hoofdstuk behandelt *Verschillende geïnterviewden*, en het laatste gaat over *Geïnterviewden en de media*. Hebben de media macht en/of invloed? Daar zijn de meningen over verdeeld, aldus Van der Lugt, al is het een feit dat de media in hoge mate de gespreks- onderwerpen van mensen bepalen. Zo baseren Tweede-Kamerleden zich 'bij hun schriftelijke vragen vooral op wat ze in landelijke dagbladen lezen'.

Interviewen in de praktijk is een zeer rijk gedocumenteerde handleiding die zich vooral richt tot journalisten

in opleiding. Het bevat een vloed aan citaten, talrijke voorbeelden, (historische) fragmenten, weetjes en anekdotes (zoals die over de journaliste van de *Washington Post* die in 1981 de Pulitzer Prize won met een interview met iemand die later niet eens bleek te bestaan). Die mengeling of afwisseling maakt het boek tot een uiterst

leesbaar naslagwerk. Dat *interviewen* van het Franse *entre-voir* komt ('even zien'), mag bekend zijn, maar 'fact checkers', 'de McDonald's van de journalistiek', 'bladeraars', 'the language of clothes', 'Colombo-vragen' of 'spindoctors' zijn allicht niet of minder bekend.

Freerk Teunissen, die al jaren journalisten en journalisten in opleiding coacht, heeft het in *Het journalistieke interview* vooral over 'keerpunten' in interviews. Hij schetst die problematiek in vijf hoofdstukken.

Het eerste hoofdstuk gaat over de relatie tussen de interviewer en zijn bron, en focust rond begrippen als 'macht' en 'bereidwilligheid'. Vervolgens probeert Teunissen een antwoord te vinden op de vraag welke gemene deler 'boeiende' interviews hebben. Ze boeien volgens hem als belangen gaan botsen, als er met andere woorden tegenstellingen zijn. Over dat laatste schreef Teunissen trouwens eerder al een boek: *Wat is nieuws? Tegenstellingen in de journalistiek* (2005). In een derde hoofdstuk komt de lichaamstaal aan bod 'als gevolg van veranderingen binnen interviews'. Hier schetst de auteur wat hij noemt een 'anatomie van het journalistieke interview': het beschrijven van patronen, bijvoorbeeld van momenten waarop de lichaamstaal verandert of er een afwijking in het interviewgedrag opvalt. Teunissen probeert die lichaamstaal te lezen en bewust en onbewust gedrag na te gaan. In het vierde hoofdstuk leidt een verdere analyse van interviewtechnieken (of soorten vragen) tot de conclusie dat 'een interviewer krijgt wat hij geeft'. Het laatste hoofdstuk ten slotte lijkt de vraag te gaan onderzoeken of journalisten assertiever zijn geworden, zoals blijkt uit Amerikaans onderzoek van Clayman en Heritage. Teunissen bekritiseert dat werk, maar werkt die kritiek niet verder uit. Op basis van zijn methode van de anatomie meent hij dat interviews (wetenschappelijk) vergeleken kunnen worden. Zo kunnen interviews uit verschillende periodes, regio's, of met verschillende geïnterviewden naast elkaar gezet worden.

Het journalistieke interview lijkt me een handleiding voor de gevorderde interviewer, en niet zomaar voor 'journalisten en journalisten in opleiding', zoals de auteur betoogt. In die zin kan het gezien worden als een welkome aanvulling bij *Interviewen in de praktijk* van Dick van der Lugt.

Het boek van Teunissen put zijn kracht vooral uit de vele tientallen interviews die aangehaald worden en uit de vele gesprekken die de auteur met interviewers had. Talrijke anekdotes komen aanbod, en kaderstukjes geven achtergrondinformatie, samenvattingen of interviewfragmenten. Het werk heeft een minimale theoretische omkadering of inbedding. De praktijk en het functionele, daar is het Teunissen om te doen. Vooral de talrijke (vooral op Nederlandse televisie-interviews toegespitste) praktijkvoorbeelden maken dit boek vlot leesbaar. Bij het boek hoort trouwens een website met oefeningen, interviews en beeldmateriaal. Een deel van het vak van interviewen is niet te leren. 'Interviewen boeit je of het boeit je niet', schrijft Teunissen. Voor het deel dat wel te leren valt, zijn vooral *Interviewen in de praktijk* maar ook *Het journalistieke interview* degelijke handleidingen.

Dick van der Lugt, *Interviewen in de praktijk. Interviewers, geïnterviewden en het interview*. Groningen/Houten, Wolters-Noordhoff, 2006, ISBN 978 90 01 50096 X, 336 blz., 29,65 euro.

Freerk Teunissen, *Het journalistieke interview*. Amsterdam, Boom Onderwijs, 2008, ISBN 978 90 473 0019 9, 124 blz., 23,50 euro.

Academisch schrijven: het belang van het goede voorbeeld

ALBERT OOSTERHOF

Sinds de invoering van de bamastructuur heeft de vaardigheid van het wetenschappelijk schrijven aan belang gewonnen. De (meeste) studenten schrijven tegenwoordig twee scripties: een bachelor- en een masterscriptie.

Hiermee is er ook meer vraag naar handleidingen over het schrijven van zulke teksten. De laatste jaren brengt elke zichzelf respecterende uitgeverij een boek over het schrijven van wetenschappelijke papers op de markt. In het vorige nummer van *Over taal* werd enige aandacht besteed aan *Een eindwerk schrijven. Do's & don'ts* van Kathleen Pollefliet (Academia Press, 2009).

Bij Acco verscheen in 2008 *Academisch schrijven. Een praktische gids*, een boek dat volgens de inleiding tegemoet wil komen aan de behoefte aan een concrete en praktische handleiding voor het wetenschappelijk schrijven. De auteurs zijn tot op zekere hoogte in die doelstelling geslaagd. Positief is bijvoorbeeld dat de gegeven richtlijnen vergezeld gaan van een behoorlijke hoeveelheid illustratiemateriaal. Verder slagen de auteurs erin de stof op een originele manier te benaderen. Leuk is bijvoorbeeld dat in de paragraaf over titels het volgende voorbeeld gegeven wordt van een titel die 'te lang' is en 'ontzettend zwaar': *Een literair-historisch onderzoek naar de effecten van ontleningen op de compositie en de zingeving van de Roman van Heinric en Margriete van Limborch*. Dit blijkt de titel te zijn van het proefschrift van een van de auteurs.

Hoewel ons oordeel per saldo niet negatief uitvalt, zijn er ook kritiekpunten te noemen. De informatiedichtheid van het boek had wel wat groter mogen zijn.

In paragraaf 3.1 wordt bijvoorbeeld tot drie keer toe dezelfde voorbeeldtekst van 300 woorden afgedrukt met als enige doel om weer te geven dat alinea's kunnen worden afgebakend door in te springen of door een regel over te slaan. Eerst staat de tekst er zonder markering van de alinea's; op een volgende bladzijde zijn de alinea's aangegeven door regels open te laten; en in een laatste versie zijn de alinea's gemarkeerd door in te springen. Aan iets wat gemakkelijk in enkele zinnen kan worden uitgelegd, worden zomaar drie bladzijden besteed.

Hier en daar zijn de adviezen die worden gegeven zo logisch dat het onnodig is er veel aandacht aan te besteden. Voor het gebruik van afkortingen worden bijvoorbeeld de volgende tips gegeven (zie blz. 94):

- Beperk het aantal afkortingen: je tekst wordt duidelijker met minder afkortingen.
- Niet alle afkortingen die door studenten gebruikt worden, zijn reglementair. Sommige zijn ontstaan tijdens het notitie nemen, maar hebben geen officieel karakter. Gebruik dan ook enkel afkortingen die in een woordenboek zijn opgenomen.
- Veel afkortingen zijn in de loop van de tijd geëvolueerd tot gewone woorden. Die herken je bijvoorbeeld aan het wegvallen van de puntjes tussen de letters en/of aan het verdwijnen van de hoofdletters. Bekende voorbeelden zijn cd, tv, pc, dvd, gsm, ... Deze begrippen komen uiteraard ook als woord in een woordenboek voor. Om snel de spelling van een woord te controleren is <http://woordenlijst.org> een handig hulpmiddel. Doe er een beroep op als je twijfelt aan de spelling.

Hier worden onnodig veel woorden besteed aan tamelijk voor de hand liggende adviezen. Bovendien past dit type informatie vooral in een handleiding over spelling, taalzorg of het gebruik van internet en niet zozeer in een boek over wetenschappelijk schrijven.

De voorbeelden aan de hand waarvan de auteurs hun richtlijnen illustreren, zijn niet altijd goed gekozen. In paragraaf 4.1, waarin wordt besproken hoe een inleiding eruit kan zien, wordt bijvoorbeeld gezegd dat het meestal verstandig is om in de inleiding al bepaalde 'beperkingen' van de studie aan te geven, maar dan wel op een genuanceerde manier. De auteurs geven het volgende voorbeeld van hoe het niet moet (blz. 47):

Uit gemakzucht beperk ik me tot de naoorlogse periode.

Een student die zoiets schrijft, kan er beter maar meteen mee ophouden. Dit voorbeeld lijkt me erg onrealistisch en in elk geval niet representatief. Het is beter om voorbeelden te geven van formuleringen waarvan ik me als lezer kan voorstellen dat een schrijver ze daadwerkelijk op papier zou zetten.

Als we de voorbeelden bestuderen die worden gegeven om te illustreren hoe het dan wel moet, valt op dat er op die zagezegd goede voorbeelden best wat aan te merken valt. Op blz. 57 wordt een 'extract uit een goede resultatensectie van een bachelorpaper' gepresenteerd. Er zit echter een opvallende rekenfout in:

'(...) zijn 45 vormen van beeldspraak ontdekt. (...) Er werden in totaal 31 metaforen ontdekt (...). Naast metaforen werden ook dertien spreekwoorden geanalyseerd, één vergelijking en één zegswijze.' (mijn accentuering; AO)

Verder is het maar de vraag of het hier niet beter was geweest om de getallen consequent in cijfers te noteren, eventueel zelfs in een tabel. Kijken we een bladzijde verder, dan komen we een 'goed voorbeeld uit een bachelorpaper' tegen:

'Met een gemiddelde van drie vormen van beeldspraak per aflevering scoort Karrewiet laag op de beeldspraak-as. Bovendien zijn de metaforen die voorkomen van de gemakkelijkere soort, waardoor ze dus in principe goed begrijpbaar zijn door [sic, AO] kinderen tussen negen en twaalf jaar (...). Dit bevestigt grotendeels de hypothese die, op basis van het VRT-taalcharter en op basis van het geciteerde onderzoek (...) stelde dat beeldspraak te moeilijk is voor een programma als Karrewiet.'

Hier zit echter een denkfout in. Gegevens over het gebruik van metaforen in het programma Karrewiet zeggen vooral iets over de keuzes die door programmamakers gemaakt worden en niet

zozeer over de mate waarin jonge kijkers in staat zijn beeldspraak te begrijpen.

Soms kan er gediscussieerd worden over de juistheid van de adviezen. In paragraaf 4.4 wordt bijvoorbeeld aangegeven dat een paper een sectie 'Discussie en conclusies' moet bevatten. Het is echter beter om de discussie en de conclusies juist in aparte secties te presenteren. In paragraaf 5.4 wordt uitgelegd dat het gewoonlijk af te raden is om de *ik*-vorm te gebruiken. In wetenschappelijke artikelen (misschien afhankelijk van het vakgebied) is het gebruik van *ik* echter juist wel gebruikelijk. In paragraaf 5.6 wordt geadviseerd om geen verkleinwoordjes te gebruiken. Dit advies is op zichzelf niet zo onterecht, maar er wordt aan toegevoegd: 'Verkleinwoorden geven een subjectieve indruk; let daarmee op.' Een toelichting op deze bewering zou op haar plaats zijn geweest.

Op verschillende plaatsen in het boek vermelden de auteurs hun eigen bronnen. Ze verwijzen relatief vaak naar vindplaatsen op het internet (zie bijvoorbeeld blz. 57, 63, 73, 85). Dat is op zich niet zo'n probleem. Maar het wordt storender als er in de tekst integraal lange passages worden overgenomen uit internetbronnen, zoals op blz. 57 (waar we de informatie overigens uit de derde hand hebben, aangezien de tekst waarnaar verwezen wordt een vertaling van een Engelstalig handboek blijkt te zijn), of als vermeld wordt dat de uitleg 'geïnspireerd' is op een bijdrage tot een of ander forum (zie blz. 63). Een lezer die met een zoekmachine kan werken kan dit soort informatie vrij gemakkelijk zelf op internet opzoeken.

In een boek over schrijfvaardigheid verwachten we onberispelijk taalgebruik. Op die manier krijgen studenten en andere lezers het goede voorbeeld. Een kritische lezer treft echter heel wat woorden en constructies aan die geen standaardtaal zijn in het hele taalgebied en waarvan het maar de vraag is of ze tot de standaardtaal in België behoren (zoals *geweten* in plaats van *bekend*, de combinatie *van zodra* en het gebruik van *eens* als voegwoord). Dat is misschien helemaal niet zo erg. Als we echter zien dat op blz. 89 een voetnoot wordt ingelast om te melden dat *gans* in de betekenis 'heel' geen standaardtaal is, mogen we verwachten dat diezelfde standaardtaal ook voor het boek *Academisch schrijven* de norm is.

Lieve De Wachter en Carolien Van Soom, *Academisch schrijven. Een praktische gids*. Leuven/Voorburg, Acco, 2008, ISBN 978 90 33 47099 8, 109 blz., 18 euro.

Waar moet dat naartoe?

HUGO BROUCKAERT

Er gebeure wat wil, dacht ik archaisch, maar ik zou het taalverschijnsel dat mij zo boeide, grondig onderzoeken.

Dat men elkaar in het debat tussen de theoretische en beschrijvende taalkunde niet zelden voor rotte vis uitmaakt, deerde mij niet. Ik zocht voldoende mensen bij elkaar om als in een soort von Rundstedt-offensief de Rijn-Schelde-delta te overrompelen met het oog op de studie van een opvallend aspect van de Nederlandse taal. Onvervalst veldwerk dus.

Het enthousiasme was overweldigend. Binnen de kortste keren had ik de beschikking over een sinologe, twee kenners van de Tibetobirmaanse talen, een specialist in het Wambon en het Korowai en een hoogleraar Zuid-Semitisch, die zich eindelijk bevrijd voelde van het vakgroepgewoel aan zijn universiteit. Er was ook iemand die de taal van de Papoea's in hun boomhuizen had bestudeerd en dus bijzonder beslagen was in boomdiagrammen. En zelfs een kaukasologe die speciaal uit Dagestan was afgezakt, waar ze al jaren de veertien verleden tijden van het werkwoord bestudeerde.

Ik verdeelde mijn gezelschap in twee groepen. De ene groep vertrok uit Frankrijk, de andere uit Duitsland. Ze zouden respectievelijk in Mesen en in Leut het Belgisch grondgebied betreden.

Vanuit Frankrijk was de groep aangevuld met een eenvoudige Lyonees die op alles was voorbereid en zelfs niet meer opkeek van het feit dat de Fransen het getal zesentachtig als vier-twintig-zes onder woorden brengen.

Het Duitse gezelschap omvatte een bescheiden Beier, aan wie ik gevraagd had om van de aus-bei-mit-nach-von-zu-regel vooral de nach-zu in gedachten te houden.

We hadden in beide nederzettingen, zowel in Leut als in Mesen, onmiddellijk succes. Mijn vermoeden werd

bevestigd: de meerderheid van de inwoners kende de voorzetsels *voor*, *aan*, *in* en *met* niet meer. Ze waren vervangen door *naar...toe*. Ik heb die pampers gekocht naar mijn baby toe, zei een vrouw op straat. In een kroeg zei een man dat hij dronk om iets te vergeten naar het verleden toe.

Aanvankelijk dachten onze onderzoekers dat het hier om een geïsoleerd kenmerk van een tribale samenleving ging, maar ook in naburige stadjes als Maasmechelen en Ieper bleek iedereen iets te vertellen te hebben naar ons toe. We moesten tot Gent doordringen vooraleer we een tachtigjarige vonden die *naar...toe* alleen gebruikte als hij ergens naartoe ging.

In Antwerpen zei een schepen dat de stad tolerant was naar het parkeren van bromfietsen toe. Een arabiste uit het gezelschap vond het opmerkelijk dat Berberstammen wel een woord hebben voor een driejarige vrouwtjeskameel die nog nooit jongen heeft gehad, maar dat de Vlamingen nauwelijks nog voorzetsels hebben.

Australië is het continent van de verdwijnende talen en Vlaanderen het gebied van de verdwijnende voorzetsels, gaf een van mijn onderzoekers als commentaar. In vele primitieve maatschappijen is er een contrast tussen de complexiteit van de taal en de eenvoud van de cultuur. Hier wordt alles eenvoudig.

Een linguïst uit Leuven verdedigde zich met de bedenking dat we toch nog het voorzetsel *naar* hebben, zij het dan naar het achterzetsel *toe* toe.

Dat ontlokte een van mijn onderzoekers, een kenner van het Michif, de bedenking dat die evolutie toch een poëtische klankwaarde heeft. Hij dacht daarbij aan een zinsnede die hij over de radio gehoord had. Iemand had een opmerking geformuleerd naar bisschop Tutu toe. Het volledige verslag van mijn ontluisterend onderzoek werk ik thans uit naar een spoedige publicatie toe.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Welk woord wordt hier omschreven?

- Oost-Indische woekerplant
 - rafflesia
 - collinsia
 - afrorosia
- kijkgaatje op een geweer
 - spiegat
 - judas
 - dioptr
- boekweitpannenkoekje
 - blini
 - yogini
 - grissini
- vruchtenbrandewijn uit Roemenië of Hongarije
 - palinka
 - stotinka
 - dinka
- sterk glanzen, schitteren
 - pleieren
 - speieren
 - smeieren
- uitstulping van blaas-, darm- of slokdarmwand
 - divertikel
 - vesikel
 - aurikel

II. Zet de juiste definitie bij de onderstaande 'metrieën'

1. typometrie	a. het bepalen van het dauwpunt
2. tonometrie	b. methode van onderzoek naar de functie van het evenwichtsorgaan
3. somatometrie	c. meting van de fotochemische werking van licht
4. forometrie	d. wetenschap die de graad van de beweging leert bepalen
5. drosometrie	e. schedelmeting
6. cupulometrie	f. het meten van diepten van de zeeën
7. cliometrie	g. lichaamsmeting
8. cefalometrie	h. kunst van het drukken van landkaarten
9. actinometrie	i. kwantitatieve geschiedschrijving
10. bathymetrie	j. het meten van druk of spanning

III. Welk(e) (samenstelling met een) telwoord is correct gespeld?

- de driehonder drieëntwintigste
 - de driehonderddrieëntwintigste
- de drie miljoen driehonderdduizendste
 - de drie miljoen driehonderd duizendste
- een tweederdemeerderheid
 - een tweederde meerderheid

IV. Welk woord is niet correct gespeld?

- een plakje Edammer
 - een plakje Edammer kaas
- het Plat-New Yorks
 - het Plat-New-Yorks
- koerdisch
 - Koerdisch
- à-la-carteonderwijs
 - à la carteonderwijs
- aclimatiseren
 - acclimatiseren
- condoléanceregister
 - condoleanceregister
- nonprofitorganisatie
 - non-profitorganisatie
- apenzuur
 - apezuur

V. Rijg de woorden aan elkaar

- keuken baas
- deur abonnee
- kleuter centrum
- golf geest
- spoor bus
- trap systeem

OPLOSSINGEN

I. 1a / 2c / 3a / 4a / 5b / 6a
II. 1b / 2j / 3g / 4d / 5a / 6b / 7i / 8e / 9c / 10f
III. 1b / 2a / 3a
IV. 1a / 2b / 3a / 4b / 5a / 6a / 7a / 8a
V. 1. ploeg / 2. post / 3. zong / 4. club / 5. reis / 6. leer